

Міністерство освіти і науки України
Львівський державний університет внутрішніх справ
Інститут управління, психології та безпеки
Кафедра практичної психології

**ПСИХОЛОГІЧНІ ДЕТЕРМІНАНТИ
ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА НАД ЖІНКАМИ**

Кваліфікаційна робота

здобувача вищої освіти

другого рівня

за спеціальністю 053 Психологія

Людмили ШИМКО

Науковий керівник:

доцент кафедри соціально-
поведінкових, гуманітарних наук та
економічної безпеки,

к. соц. н., доцент

Анна ШИДЕЛКО

Рецензент:

доктор філософських наук,
професор

В'ячеслав БЛІХАР

Кваліфікаційна робота допущена до захисту

«___» _____ 2022 р., протокол № _____

Завідувач кафедри практичної психології

кандидат психологічних наук, доцент

_____ **Галина ОДИНЦОВА**

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ДОМАШНЄ НАСИЛЬСТВО НАД ЖІНКАМИ: ТЕОРЕТИКО-ПСИХОЛОГІЧНІ ОСНОВИ	7
1.1. Проблема домашнього насильства над жінками у наукових розвідках вчених.	7
1.2. Сутність поняття та види домашнього насильства над жінками.	11
1.3. Психологічні особливості жінки-жертви домашнього насильства.	17
1.4. Причини та наслідки домашнього насильства	21
1.5. Домашнє насилля над жінками: міжнародний досвід подолання та сучасні проблеми в Україні.	25
Висновки до першого розділу.	30
РОЗДІЛ 2. ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ ЖІНОК-ЖЕРТВ ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА ...	32
2.1 Характеристика методичної бази та процедури дослідження	32
2.2. Конструктивний аналіз емпіричного дослідження.	34
Висновки до другого розділу.	49
ВИСНОВКИ	50
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	52
ДОДАТКИ	56

ВСТУП

Актуальність дослідження. Домашнє насильство над жінками – це явище, яке відноситься до однієї з найбільш поширених у світі форм порушення прав людини. Кількість жінок, які страждають від різноманітних психологічних проблем та психічних порушень, отриманих внаслідок життя з чоловіком-тираном – кожного дня збільшується та поповнює ряди «жертв», яких потрібно рятувати.

Подолання і профілактика домашнього насилля є необхідними у сучасному суспільстві, оскільки певні насильницькі дії одного із членів сім'ї проти іншого члена сім'ї, розцінюються як злочинні, умисні дії згубного характеру, які несуть шкоду нормальному функціонуванню, існуванню людини у суспільстві. На території України, науковці, які працюють у галузях психології, соціології, криміналістики, соціальної педагогіки та соціальної роботи, довгий період часу не надавали особливого значення вивченню проблематики насильства. Однак, сучасна практика щодо попередження та подолання домашнього насилля над жінками свідчить про теоретичне осмислення цього питання на науковому та державному рівнях.

Актуальність проблеми насильства над жінками у сімейних стосунках була, є і буде необхідною для дослідження до того часу, поки у світі не залишиться жодної жінки-жертви, яка потерпіла внаслідок дій чоловіка-тирана. Психологічний стан жінки, яка жила під впливом насильника, завжди потребує корекції з боку спеціалістів, оскільки вчинена над нею жорстокість породжує у жінці закритість, неприйняття себе, життя у постійному стресі та звинуваченні себе у всіх проблемах, заниження власної самооцінки, занедбаність себе у всіх побутових сферах життєдіяльності, тощо. Це зумовило вибір теми дослідження «Психологічні детермінанти домашнього насилля над жінками».

Вивченням різних аспектів, пов'язаних з психологічними особливостями домашнього насилля над жінками займалися: Юрків Я.І., Сахно С.В., Вальчук В., Косенко С.С., Байрактар В. Е., Лисенко Ю., Краснова О.В., Калашник О.А., Сукмановська Л.М., Савчук О. М., Гумін О., Римарчук Г., Войтова Л. В., Попова

О. М., Васильченко О. А., Харченко С. Я., Кальницька К. О., А. В. Шиделко та інші. Однак, питання, пов'язані з особливостями практичної соціальної роботи у цій сфері залишаються недостатньо дослідженими.

Об'єкт дослідження – жінка-жертва, яка потерпала від домашнього насильства.

Предмет дослідження – психологічні детермінанти домашнього насильства над жінками.

Мета дослідження – виявити психологічні детермінанти, що визначають виникнення явища домашнього насильства над жінками, емпірично продіагностувати особистісні особливості жінки-жертви домашнього насильства.

Для досягнення мети дослідження та відповідно до об'єкта та предмета дослідження, поставлено такі завдання:

1. На основі наукових розвідок вчених висвітлити основні детермінанти домашнього насильства над жінками.
2. Розкрити сутність поняття та види домашнього насильства над жінками.
3. З'ясувати причини та наслідки домашнього насильства над жінками.
4. Ознайомитись з міжнародним досвідом подолання домашнього насильства та охарактеризувати проблеми в Україні щодо насильства в сім'ї.
5. Провести опитування жінок-жертв домашнього насильства та представити результати проведеного дослідження.

Гіпотеза дослідження: у жінок-жертв домашнього насильства є певні порушення індивідуальних психологічних особливостей, внаслідок пережитих психотравмуючих подій

Теоретико-методологічною основою дослідження стали основні принципи вітчизняної та зарубіжної психології: Юрків Я.І., Сахно С.В., Вальчук В., Косенко С.С., Байрактар В. Е., Лисенко Ю., Краснова О.В., Калашник О.А., Сукмановська Л.М., Савчук О. М., Гумін О., Римарчук Г., Войтова Л. В., Попова О. М., Васильченко О. А., Харченко С. Я., Кальницька К. О., А. В. Шиделко.

Методи дослідження:

Теоретичні – аналіз наукової літератури, для з'ясування змісту базових понять; узагальнення для обґрунтування сутності поняття домашнього насилля над жінками.

Емпіричні – опитування жінок-жертв домашнього насилля, для визначення їх психологічних особливостей. Емпіричною базою виступають жінки, які зазнали домашнього насилля від 20 до 70 років.

Для проведення емпіричного дослідження: обрано метод анкетування, яке проводили для жінок віком від 20 до 70 років, а також методики «Самоставлення особистості» В.В. Століна та С.Р. Пантелеєва та «Індивідуально-типологічний опитувальник» Л. Собчик для визначення психологічних особливостей жінок-жертв домашнього насилля.

Теоретична значущість дослідження полягає в поясненні основних понять, причин та наслідків домашнього насилля; дослідження міжнародного досвіду подолання насильства, а також його подолання на теренах України; дослідження нормативно-правової бази з попередження домашнього насильства, аналіз літератури, щодо методів та профілактичної роботи щодо запобігання домашньому насильству; отримання результатів і висновків можуть виявити й удосконалити специфіку профілактичної роботи практикуючих психологів з жінками-жертвами домашнього насильства.

Практична значущість дослідження: дослідження полягає у тому, щоб виявити психологічні проблеми жінок, які зазнали домашнього насилля, проаналізувати їх світосприйняття після пережитої травми, а також виявити, яку сферу захисту жінок від насилля потрібно вдосконалювати, щоб запобігти поширенню домашнього насилля над жінками.

Надійність і вірогідність отриманих результатів дослідження підтверджена теоретичним дослідженням питання домашнього насилля над жінками, відповідністю психологічного інструментарію до мети, завдань дослідження, вибірки та процедури дослідження, її репрезентативності, взаємодією кількісного та якісного аналізу отриманого під час аналізу даних

емпіричного дослідження.

Апробація наукової роботи. Окремі результати роботи доповідалися на:

1. Міжнародній науково-практичній онлайн-конференції «Fundamental and applied research in the modern world» (лютий, Бостон, США);

Підтвердження: Сертифікат учасниці із QR кодом (24 год./0,8 ECTS credits) від 17-19 лютого 2021 (Бостон, США) (Додаток Д);

2. Міжнародній науково-практичній онлайн-конференції «Innovations and prospects of world science» (жовтень, Ванкувер, Канада);

Підтвердження: Сертифікат учасниці із QR кодом (24 год./0,8 ECTS credits) від 6-8 жовтня 2021 (Ванкувер, Канада) (Додаток Д);

Окремі матеріали представленою дослідження висвітлені у публікації:

1. Шиделко А. В., Шимко Л. В. Домашнє насильство над жінками : наукові розвідки вчених. Fundamental and applied research in the modern world : the 7 th International scientific and practical conference (Boston, 17-19 february, 2021) BoScience Publisher. Boston, USA. 2021. S. 640–645. URL : <https://sci-conf.com.ua/wp-content/uploads/2021/02/FUNDAMENTAL-AND-APPLIED-RESEARCH-IN-THE-MODERN-WORLD-17-19.02.21.pdf>.

2. Шиделко А. В., Шимко Л. В. Сутність поняття та види домашнього насильства над жінками. Innovations and prospects of world science. Proceedings of the 2nd International scientific and practical conference. Perfect Publishing. Vancouver, Canada. 2021. Pp. 386-392. URL: <https://sci-conf.com.ua/wp-content/uploads/2021/10/INNOVATIONS-AND-PROSPECTS-OF-WORLD-SCIENCE-6-8.10.21.pdf>.

Структура і обсяг роботи. Робота складається із вступу, 2-х розділів: один теоретичний та один емпіричний, висновків до них і загальних висновків, списку використаних джерел, що включає 35 літературних джерел і додатки (А, Б, В, Г). У тексті роботи є 15 рисунків і 1 таблиця. Загальна кількість магістерської роботи становить 67 сторінок. Основна частина викладена на сторінках.

РОЗДІЛ 1

ДОМАШНЄ НАСИЛЬСТВО НАД ЖІНКАМИ: ТЕОРЕТИКО-ПСИХОЛОГІЧНІ ОСНОВИ

1.1. Проблема домашнього насильства над жінками у наукових розвідках вчених

Проблема домашнього насилля над жінками набула неабиякого значення та уваги суспільства, оскільки статистичні дані соціологів, психологів, криміналістів невпинно зростають, а моторошні новини засобів масової інформації лише підтверджують існування жорстокого поведіння, від якого потерпають жінки у сім'ях. Для глибинного розуміння означеної проблеми здійснимо аналіз праць вчених й окреслимо її масштаби.

Визначення статусу жінки в суспільстві завжди було актуальним питанням для обговорення вчених соціологів: С. Аккер, Е. Гідденс, П. Еботт, та інших.

Першим з дослідників, який зацікавився проблемою агресії став З. Фрейд, який вважав, що агресивність може бути не реакцією на подразнення, а є імпульсом, який постійно присутній в організмі і є зумовленим природою людини. Взаємозв'язок агресивної поведінки та насильства описано в роботах Е.Фромма. Дослідження процесу соціального наuczіння, проведені Р.Берном і Д.Річардсоном, довели, що специфічний характер міжособистісної взаємодії в сім'ях призводить до поступового засвоєння і закріплення агресивних стереотипів поведінки, який повторюється у різноманітних ситуаціях міжособистісної взаємодії.

Теорію соціального наuczіння та наукові доробки зарубіжних вчених А. Бова, І. Габської, О. Шинкаренко, визначають три підходи до проблеми насильства в сім'ї:

- соціально- історичний;
- системно-сімейний;

- індивідуально-психологічний

Науковці визначають, що насильство має циклічний характер і складається з трьох фаз розвитку. (позначено на рис. 1.1.) [10].

Рис. 1.1. Цикл насильства

Існує таке поняття, як «стокгольмський синдром». Автором цього терміну є криміналіст Н. Бейрут, який пояснює ним своєрідний психологічний несвідомий стан, що характеризується дисбалансом сили і влади у стосунках, співчуттям до людини, яка завдає кривди [6].

Стокгольмський синдром досить популярний, про те його жертва ніколи не визнає його присутності. Бажання і основна мета абьюзера – викликати емпатію та жалість до себе і таким чином досягнути мети будь-яким способом. Непоодинокі випадки, коли дружина разом з дітьми залишається проживати зі своїм домашнім тираном тільки через почуття жалю і внаслідок цього усвідомлено стає його жертвою [6].

Однією з дослідниць насильницької поведінки у сімейних стосунках була А. Фрейд. Вона описала механізм психологічного захисту, що лежить в основі стокгольмського синдрому і дала йому назву «ідентифікація з агресором». Це пояснюється тим, що жертва прагне виправдати свого кривдника для того, щоб зберегти сім'ю, внаслідок цього - пробачає йому. Як правило, наступні дії агресора можуть бути в рази жорстокішими і призвести до більш серйозних і

навіть фатальних наслідків [25].

Особлива увага до гендерної нерівності була прикута до 70-90-х роках ХХ ст. Це і породило ряд актуальних тем дослідження. О. А. Вороніна виділяє три основних теорії гендерної нерівності:

- 1) теорія соціального конструювання гендеру;
- 2) гендер, як стратифікаційна категорія;
- 3) гендер, як культурна метафора.

С.Н Бурова та О.А Янчук, провели соціальне дослідження домашнього насильства над жінками на території Білорусії. За їх даними, у сучасній Білорусії, немає точної статистики, яка стосується теми насильства у сім'ї. У свою чергу, дані соціологічних досліджень з початку 1990-х – 2000-х рр. стверджують про його широку розповсюдженість [27].

Жертвами фізичного насилля можуть стати всі члени сім'ї: жінки, чоловіки, діти, батьки старшого віку. Про те, жінки, за результатами всіх досліджень являються найчастішими і найрозповсюдженішими жертвами домашнього насилля. Згідно статистичних даних зібраних 1994-го року, а також даних повторного дослідження 2010-го року, які показали однакові результати – від 25 до 30% жінок різних соціальних груп ставали жертвами домашнього насилля [3].

Дослідження, проведені науковцями університету Мічигану (США) Р. Толманом та Д. Розеном підтверджують зв'язок домашнього насильства із психічним станом, здоров'ям та економічним добробутом сім'ї, що спонукає до перегляду державної соціальної політики щодо гарантій задоволення фізіологічних потреб особистості. Чинником протидії домашньому насильству жінки, на думку науковців, є самореалізація жінкою її задатків, самовдосконалення, розвиток, розширення можливостей професійної реалізації, досягнення економічної незалежності [30].

Т. Харькова визначає домашнє насильство, як порушення прав чи злочин, що вчинений одним із членів родини стосовно інших членів родини або особам, які можуть бути членами родини. Це насильство чоловіка над дружиною, батьків

над дітьми, дітей над дітьми, тощо. Щодо підвидів домашнього насильства: фізичний, психічний, економічний, сексуальний примус, спрямований на обмеження волі, приниження гідності, утвердження влади одного члена сім'ї над іншими, а також погрози чи позбавлення волі у сімейних відносинах.

За Я. Юрків, домашнє насилля – це певні свідомі дії одного члена сім'ї стосовно іншого, якщо ці дії порушують конституційні права й свободи члена сім'ї як громадянина та завдають шкоду його фізичному, психічному або моральному здоров'ю, а також розвитку дитини.

С. Шаргородська доводить, що домашнє насилля – це певні дії одного члена сім'ї (партнера) проти іншого члена сім'ї (партнера), які порушують права і свободи людини, завдають шкоди фізичному, психічному, економічному, сексуальному благополуччю. Найчастішими проявами домашнього насилля проти жінок, як стверджує Г. Мустафаєв, є: психологічний тиск (словесні образи, лайка, приниження, цькування, висміювання перед іншими, залякування, шантажування, примус, гноблення), фізична агресія (побиття, фізичний примус), сексуальний примус (згвалтування, схиляння до статевих стосунків незалежно від згоди жінки). Дослідник також наголошує, що у домашньому насильстві психологічне насильство передує фізичному впливу, що відбувається без присутності сторонніх осіб, свідком є тільки потерпіла [27].

Отже, насильство – це навмисне застосування фізичного сили або певних можливостей впливу чи погроза їхнього застосування до особи або групи осіб, що викликало чи могло викликати фізичні травми від легких до смертельних, психологічні травми, затримки у розвитку або депривацію. Проблематика насильства над жінкою в сімейних стосунках активно розглядається і досліджується соціологами та психологами. Боротьба за рівні права жінок та чоловіків у різних куточках світу триває до сьогоднішнього дня. Врегулювання сімейних відносин, забезпечення рівноправності, захист жінок на законодавчому рівні відіграє неабияке значення для оптимального розвитку жінки, як особистості, її розвитку та можливості реалізувати себе у суспільстві на різних його рівнях.

1.2. Сутність поняття та види домашнього насильства над жінками

На думку О. М. Ткаленко насильством є будь-які форми впливу однієї людини на іншу з метою примусити робити щось проти її власної волі тим самим завдаючи шкоди її моральному чи фізичному здоров'ю.

Відомий фахівець із запобігання домашньому насильству Луїс Аларкон, дає наступне визначення насильству: насильство – це дії, що здійснюються одним (або декількома) особами, які характеризуються такими ознаками:

- 1) здійснюються умисне і направлені на досягнення певної мети;
- 2) завдають шкоди (фізичної, моральної, матеріальної тощо) іншій особі;
- 3) порушують права і свободи людини;
- 4) той, хто здійснює насильство, має значні переваги (фізичні, психологічні, адміністративні тощо), що робить неможливим ефективний самозахист жертви насильства [34].

Всебічний аналіз поняття насильства в сімейних стосунках, здійснений науковцями у галузі педагогіки, психології, соціології, кримінології, дає змогу визначити наступні його характеристики:

- «силовий вплив однієї людини на іншу, який проявляється шляхом застосування сили; примушений контроль!» (Н. Щербак);
- «насильство – застосування фізичної сили для досягнення будь-чого» (В. Яременко та О. Сліпушко);
- «насильство є чинником примушеного контролю, що практикує одна людина над іншою (В. Оржеховська) [24].

Я. І. Юрків вказує, що поняття «домашнє насильство» зазвичай розуміють як: побиття; знущання; брудні лайки; приниження жертви; образи; маніпуляції; моральний та психологічний тиск; примус до небажаних дій (проституція, секс-продаж, сексуальні домагання, тощо); ізоляція жертви від її бажань (наприклад, заборона працювати, займатися улюбленою справою, утиски відносно вподобань); економічний контроль; насилля на релігійному ґрунті; фемінізація бідності [34].

Домашнє насильство – це застосування сили психологічного (емоційного), фізичного, медичного, сексуального, економічного (фінансового), дозвілєвого, побутового характеру, яке вчиняється чоловіком чи іншим членом родини, з метою приниження честі та гідності жінки (Шиделко А.).

Психологічне (емоційне) насильство – це вмiла манiпуляцiя кривдника свiдомiстю жертви шляхом словесних образ, використовуючи при цьому ревностi, злiсть, приниження, обмеження (у спілкуванні з рідними, друзями, професійному зростанні, зовнішньому вигляді, тощо). Психологічне насилля є тривалим у часі, може охоплювати не лише дні, місяці, а й роки і бути непомітним для жінки-жертви. Таке насилля буває відкритим (у соціумі) і закритим (вдома).

Психологічне насильство вчинене над жінкою формує в неї занижену самооцінку, викликає депресивний стан, життя триває у постійному дисбалансі, і як наслідок – породжує психосоматичні захворювання. Якщо кривдник уникає покарання за спричинений злочин, у подальшому психологічне насилля може переростати у застосування фізичної сили над жертвою [27].

О. С. Бондаренко, трактує психологічне домашнє насилля над жінкою через відсутність поваги кривдника до своєї жертви. Вчена зазначає, що кожна людина формує свій власний світогляд, переконання і є вільною у виборі життєвих орієнтирів. У випадку психологічного насилля, для кривдника не існує думка «інших», для нього провідною і непохитною є лише його власна думка. Він (кривдник) буде доводити свою правоту всіма можливими способами, крім того, його доводи завжди супроводжуватимуться приниженням, знуцанням, зневагою над жінкою [2].

Психологічне насильство характеризується систематичним приниженням жертви, маніпуляціями з боку кривдника; позбавленням права на захист честі та гідності; словесними образами; зневагою та ігноруванням бажань, думок, почуттів жінки; шантажем; ігноруванням чи дискримінацією через переконання, віросповідання, національну чи расову приналежність жертви; гіперконтролем та залякуванням.

За Ю. Лисенко, поняття психологічне насильство пов'язане з дією на психіку людини шляхом словесних погроз, образ, переслідуванням, залякуванням одного із членів сім'ї, що спричиняє емоційну невпевненість, нездатність захистити себе такі дії завдають непоправну шкоду психічному здоров'ю жертві насильства.

Сучасний соціолог, А. В. Шиделко подає таке розуміння понять фізичного, медичного, економічного, дозвілєвого характеру, які наведемо далі. Фізичне насилля – це застосування кривдником тілесних ушкоджень різного виду тяжкості, споювання, отруєння різними речовинами, медикаментами психотропної дії, аж до летального випадку. Окрім фізичної сили можуть використовувати зброю, речовини: сльозогінний газ, кислоту, острі, пісок, сіль наркотичні речовини, отримуючи від таких дій емоційне задоволення [26].

Фізичне насилля над жінками має ще такі ознаки: побиття, штовхання; погрози позбавити життя чи навмисне створення ситуацій, які становлять загрозу життю; позбавлення їжі, перешкоджання відпочинку чи сну людини; утримування у власному будинку, неможливість вільно виходити з дому; примус до вживання алкоголю чи наркотичних речовин, тощо [26].

Медичне насильство у сім'ї над жінкою трактується, як навмисні дії кривдника щодо уникання, ігнорування потреб жінки, яка потребує медичної допомоги. Такий вид насильства характеризується відмовою необхідних ліків (придбати, подати), викликати невідкладну допомогу або навпаки застосування (введення, підсипання, підливання) медичних препаратів проти волі жертви. Такі дії завдають страждання психічному та фізичному здоров'ю потерпілої і можуть призвести до смерті жертви [26].

Загалом поняття «сексуальне насильство» – це насильство вчинене чоловіком над жінкою, яке проявляється у примусі її до небажаних сексуальних контактів; у дотиках до інтимних частин тіла проти волі жертви; зґвалтування; примус до вагітності або аборту; примус до збочених форм сексуальних відносин, тощо [26].

У Статті 154 Кримінального Кодексу України «сексуальне насильство» – це задоволення сексуальних бажань, без добровільної згоди жінки, шляхом насильницьких дій. Такі дії є порушенням статевої свободи жінки, яке розглядається як зґвалтування (при умові заяви постраждалої) і передбачає кримінальну відповідальність.

Грунтуючись на статті кримінального кодексу України, А. В. Шиделко описує сутність сексуального домашнього насильства над жінками – це відмова чоловіка від сексу із дружиною, або секс, як засіб маніпуляції (сексуальний шантаж, як помста, образа чи свідоме знуцання, а також примус до групового сексу – також вважається сексуальним домашнім насильством. Тривала відсутність сексуальних відносин негативно впливає на здоров'я (психічне і фізіологічне) жінки. Як наслідок, такий вид насилля породжує занижену самооцінку, особистісні розлади, зайву вагу, гормональний дисбаланс, депресію, нервозність, зниження імунітету, гінекологічні захворювання, хвороби серцево-судинної системи, тощо [26].

Економічне (фінансове) насилля над жінкою – це будь-які дії кривдника, спрямовані на позбавлення жертви економічної незалежності. Передусім, тиран прагне узалежнити фінансово жінку розуміючи, що це вагома причина аби не розривати такі примусові відносини. Сюди також можна віднести позбавлення жінки житла, їжі, майна, на які вона має законне право (Шиделко А.) [26].

Водночас до домашнього економічного насильства віднесемо такі дії кривдника, як: заборона дружині працювати, навчатися (здобувати освіту) чи здійснювати самореалізацію, вдосконалення, набуття нових навичок (курси крою і шиття; водіння авто тощо). Також актуальним у цьому виді насильства буде примус жертви до жебрацтва, обмеження доступу до власних коштів чи можливість використовувати їх за власним бажанням тощо [26].

Домашнє насильство над жінкою дозвілєвого характеру вбачаємо у примушуванні (фізичний, психічний вплив) жертви проводити свій відпочинок за бажанням тирана. Як правило, кривдник у виборі дозвілля керується знаннями про фобії жертви (конкретні, соціальні, агорафобію). Знаючи про страхи

дружини щодо висоти, води, ін., тиран пропонує роуп-джампінг, банджи-джампінг, скелелазіння, рафтинг, стрибки з парашутом, розваги пов'язані з водою (аквапарки, гідроскутери) та ін. [26].

Якщо дозвілля покликане виконувати функцію відновлення фізичних і психічних сил, сприяти позитивному енергообміну подружжя, то насильницьке дозвілля має протилежний характер, який викликає у жертви дистрес. Дистрес виснажує захисні сили організму, що призводить до різного роду захворювань фізичного і психологічного аспектів [26].

Отже, кожен із видів насильства має певні характеристики, за якими їх, власне, класифікують. Проаналізувавши сутність понять домашнього насильства, ще зазначимо, що є певна кількість законів, нормативних документів направлених на мінімізацію насильства, розроблених на основі Модельного законодавства, проте мають певні відмінності у визначенні насильства в сім'ї.

В. Е. Байрактар виділяє низку зарубіжних законів, спрямованих на боротьбу з насильством в сім'ї, а саме: Закон Албанії «Про заходи протидії насильству у сімейних стосунках» визначає насильство в сім'ї, як будь-яку дію насильницького характеру, що відбувається між людьми, які перебувають або перебували у сімейних відносинах.

У Великобританії використовують таке визначення насильства: це будь-який випадок контролювання, загрозливої поведінки, насильства або жорстокого поводження між особами, які досягнули віку старшого 16 років, які є або були інтимними партнерами, членами сім'ї, незалежно від статі чи сексуальної орієнтації.

Закон Болгарії «Про захист від домашнього насильства», наголошує, що захист може шукати будь-яка особа яка постраждала внаслідок насильства з боку: чоловіка, колишнього чоловіка; особи, з якою була у стосунках фактичного шлюбного співжиття; особи від якої має дитину; родича по висхідній і низхідній лінії.

Насильство над жінками має своє тверде обґрунтування, та захищення, зокрема, хочемо звернути увагу наукового товариства на такий документ, як:

«Конвенція Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами»:

- яка осуджуючи всі форми насильства стосовно жінок і домашнього насильства;
- визнаючи те, що реалізація de jure та de facto рівності між жінками та чоловіками є ключовим елементом у запобіганні насильству стосовно жінок;
- визнаючи те, що насильство стосовно жінок є проявом історично нерівного співвідношення сил між жінками та чоловіками, яке призвело до домінування над жінками та дискримінації жінок чоловіками та до недопущення повноцінної емансипації жінок;
- визнаючи структурний характер насильства стосовно жінок як насильства за гендерною ознакою, а також те, що насильство стосовно жінок є одним з головних соціальних механізмів, яким жінок змушують зайняти підпорядковане положення порівняно із чоловіками;
- визнаючи із серйозним занепокоєнням те, що жінки й дівчата часто піддаються тяжким формам насильства, як-от: домашньому насильству, сексуальним домаганням, зґвалтуванню, примусовому шлюбові, злочинам, учиненим в ім'я так званої «честі», та каліцтву геніталій, що становить тяжке порушення прав людини стосовно жінок і дівчат і є головною перешкодою для досягнення рівності між жінками та чоловіками;
- визнаючи триваючі порушення прав людини під час збройних конфліктів, які зачіпають цивільне населення, особливо жінок, у формі поширеного або систематичного зґвалтування та сексуального насильства, а також можливість збільшення насильства за гендерною ознакою як під час конфліктів, так і після них;
- визнаючи те, що жінки й дівчата піддаються більшому ризику насильства за гендерною ознакою, ніж чоловіки;
- визнаючи те, що домашнє насильство зачіпає жінок непропорційно й що чоловіки також можуть бути жертвами домашнього насильства;

- визнаючи те, що діти є жертвами домашнього насильства, у тому числі як свідки насильства в лоні сім'ї;
- прагнучи створити Європу, вільну від насильства стосовно жінок і домашнього насильства, члени Ради Європи та інші держави домовилися про захист жіноцтва від різних форм насильства й домашнього насильства у тому числі, свої домовленості обґрунтували й описали у 81 Статті означеної Конвенції, яку підписали Держави – члени Ради Європи та інші держави [15].

Отже, домашнє насильство над жінкою може виявлятися у таких видах: фізичне, сексуальне, психологічне (або емоційне), економічне. Кожен із цих видів має свої форми прояву на жертву, а також свої характеристики. Жінка, постраждала внаслідок домашнього насильства може бути будь-якого віку, будь якого соціального статусу: дівчинка-підліток, що страждає від сексуальних переслідувань свого вітчима; старенька бабуся, від якої онук забирає останні засоби існування – пенсію; жінка, яку постійно принижує її чоловік. Домашнє насильство – це умисні дії негативного характеру, які вчиняються у сімейних стосунках членом сім'ї, кровним родичом, або між людьми яких пов'язують емоційні, шлюбні, інтимні стосунки.

1.3. Психологічні особливості жінки-жертви домашнього насильства

Домашнє насильство, яке вчиняється над жінкою протягом певного часу, формує у ній певні реакції на травматичні ситуації. Серед таких реакцій виділяють явище «набутої безпорадності», «синдром побитої жінки» або віктимізацію.

Набута безпорадність – це особливість поведінки жінки-жертви, яка набувається при систематичному негативному впливі, якого не можливо уникнути з боку кривдника. Це поняття характеризується гальмуванням моторної активності, послабленням біологічної мотивації, а також втратою здатності до навчіння, появою соматичних розладів. Набута безпорадність у жінок, жертв домашнього насильства проявляється формуванням певних висловлювань, які раціоналізують їх власну поведінку та поведінку кривдника.

Спочатку жертва намагається чинити супротив кривднику, але оскільки кривдник не реагує на цей супротив, у жінки виникає відчуття безпорадності, марності спроб виходу із ситуації. Внаслідок цього, у жінки формується патологічне сприйняття самої себе, тобто, змінюється її ставлення до самої себе на негативне. Свій гнів, який жінка мала б скеровувати проти чоловіка-насильника – вона скеровує на себе. Не залежно від того, чи можливо це чи ні, жінка думає змінити ситуацію шляхом власних активних дій. Почуття безвиході, безпорадності має руйнівний вплив на психіку жінки [11].

«Синдром побитої жінки» (Battered Woman Syndrome) – поняття, описане вченими Л. Уолкером і пізніше вдосконалене Дж. Дугласом на початку 80-х років. Такий синдром формується внаслідок тривалого жорстокого ставлення до жінки, постійного стресу, знущання, образи, цькування, погроз, тощо.

Синдром побитої жінки включає в себе такі аспекти:

- зниження рівня самооцінки жінки;
- віра у міфи про причини побиття;
- дотримання традиційних укладів (сексуально-рольових стереотипів, традиційних сімейних цінностей)
- самозвинувачення жертви після насильницьких дій;
- присутність певних стресових реакцій з психіатричними компонентами;
- переконання у тому, що ситуацію вирішити неможливо і ніхто не допоможе;
- страждання від комплексу провини (відчуття власної провини перед кривдником; думка «сама винна»);

Проявом «синдрому побитої жінки» у жертви домашнього насилля є:

- травматичні ефекти насильства (неспокій, тривога, соматичні розлади);
- вивчена безпорадність (занижена самооцінка, депресія, постійно пригнічений настрій, нездатність вирішувати конфліктні ситуації);
- деструктивні механізми роботи з насильством (почуття провини, заперечення факту насилля) [13].

Жінка, яка виросла в умовах насильства, часто не підозрює того, що їй може загрожувати небезпека і вона знаходиться у соціально небезпечному

положенні. Якості особистості жінки-жертви, які сприяють її «жертвній поведінці» і провокують щодо неї насильство становлять віктимність особистості.

Віктимізація – це процес перетворення людської індивідуальності на жертву. Христенко дає визначення поняттю жертва таким чином: це людина (сторона взаємодії), ‘ка втратила значимі для неї цінності в результаті впливу на неї іншої людини (сторони взаємодії), групи людей, певними подіями чи обставинами. Віктимізація має певні етапи (рівні):

1-й етап. Спотворення сталих переконань щодо себе та свого життя.

Цей етап характеризується втратою почуття безпеки (раптові напади паніки, почуття самотності, безпорадності, почуття гніву); скороченням часової перспективи (забувається все те, що було в минулому); прагнення самоізолюватися від навколишнього середовища, від друзів, звичного кола спілкування, відчуження від родини, тощо.

2-й етап. Повторне ураження

Формується почуття провини у жертви насилля, весь негатив спрямовується не на кривдника – а на себе; відсутність підтримки; опосередковане звинувачення з боку близьких у несправедливості трагічних ситуацій.

3-й етап. Вхідження у роль жертви

На цьому етапі жінка стає «власністю» свого кривдника. Формується відчуття причетності; почуття нетерпимості до власних помилок, покарання себе за всі негаразди, які стаються; пристосування до інцидентів та власного стану байдужості; проектування насильства на всі сфери життя; виконавець насильства перестає бути потрібним: він уже своє зробив, жертва катує сама себе.

Існує також поняття індивідуальна віктимність або «комплекс жертви». Це властивість конкретної людини, обумовлена її соціальними, психологічними або біофізичними характеристиками, яка сприяє в певній життєвій ситуації формуванню умов, за яких виникає можливість спричинення їй шкоди протиправними діями. Індивідуальна віктимність включає в себе 2 компоненти:

особистісний (здатність ставати жертвою в силу певних, властивих індивіду суб'єктивних якостей) та ситуативний.

Жінка, яка потерпає від домашнього насилля має підвищену індивідуальну віктимність, внаслідок чого не може успішно справлятися із простими життєвими завданнями, такими як: встановлення смислу ситуації і визначення її значення для себе; підтримка стосунків з членами сім'ї, друзями, тими, хто здатен допомогти у ситуації, яка склалася; збереження і підтримка образу «Я», соціальної ідентичності, впевненості у собі. Жертва домашнього насилля не може успішно справлятися із зазначеними вище задачами у зв'язку з порушенням процесів психічної адаптації: емоційні порушення, міжособистісні та внутрішньоособистісні конфлікти, механізми психологічного захисту [1].

Широкий спектр психологічних, фізичних, соціальних наслідків насильства в сім'ї над жінкою свідчить про різноманітність специфічних потреб жінки, яка зазнала насильства. Особливості таких потреб становлять:

- потреба в захисті і безпечному місці для себе та своїх дітей (базові потреби в їжі, житло, транспорт)
- потреба в працевлаштуванні для забезпечення комфортного життя даліше від кривдника;
- потреба в підтримці;
- потреба в догляді за дітьми [31].

Домашнє насильство має тривалий емоційний вплив на жертву, що призводить до змін її особистісної сфери та поведінки. Емоційний стан жінки, яка страждає від систематичного домашнього насилля характеризується певними порушеннями, які накопичуються і в результаті призводять до серйозних психічних, фізіологічних захворювань жертви. Порушення емоційної сфери жертви домашнього насилля має такі характеристики:

- образа на несправедливість у житті;
- страх осуду в оточенні;
- схильність до депресії, депресивний настрій, думки, негативні переконання щодо себе та навколишнього світу загалом;

- заляканість і відчай;
- закритість, беспорядність, почуття безвиході;
- почуття спустошеності, тощо [23].

Отже, жінка, яка потерпає від домашнього насилля має певні патологічні особливості у сприйнятті світу. Це обумовлено тим, що життя у постійному стресі, руйнує жінку, як особистість. У неї занижена самооцінка, викривлене сприйняття реальності через постійні дорікання, сварки, незадоволеність з боку чоловіка. Внаслідок цього виробляється синдром «побитої жінки», або «синдром набутої беспорядності», який характеризує жінку, як таку, що не може ніяк вплинути на свого кривдника, а навпаки – піддається негативному впливу і запускає в собі процес «самознищення» шляхом беспорядності, закритості, почуттям безвиході, невмінням відстоювати власні інтереси [12].

Домашнє насилля над жінкою знищує жіночу індивідуальність, тим самим породжує у ній ряд психологічних проблем, які у подальшому можуть призвести до дуже важких наслідків, згубних для здоров'я та нормального існування жінки у суспільстві.

1.4. Причини та наслідки домашнього насильства

Насильство в сім'ї відбувається у всіх секторах суспільства, незалежно від релігії, раси, сексуальних вподобань, професійного та освітнього рівня. Особи, які вчиняють насильницькі дії, намагаються одержати владу та контроль над їхніми близькими партнерами.

Постраждалі та кривдники найчастіше називають такі причини домашнього насилля у сім'ї: стрес на роботі, пияцтво, вживання наркотичних речовин, виховна мета, психологічна травма дитинства, запальний характер, тощо. Проте, дійсні причини насильства зазвичай приховані. Ними можуть бути: патологічні ревності; модель поведінки успадкована від батьків; проблеми з самооцінкою; самоствердження шляхом приниження слабших; потреба у визнанні; психічні відхилення; розбіжності у релігійних та політичних поглядах членів сім'ї; хронічний алкоголізм або наркоманія [14].

Дослідниці О.В Краснова та О.А Калашник виділяють такі причини домашнього насилля:

- соціальні (насильство в суспільстві, пропагування в засобах масової інформації насильства, як моделі поведінки)
- економічні (матеріальні нестатки, відсутність бажаних сприятливих умов життя; відсутність працевлаштування та заробітку коштів, економічна залежність, безробіття)
- психологічні (типи поведінки; травми, які деформують нормальне сприйняття життя)
- педагогічні (відсутність культури поведінки – правової, моральної, естетичної, економічної, трудової)
- соціально-педагогічні (відсутність усвідомленого батьківства, сімейних цінностей; сімейне виховання на основі прав дитини; гендерна нерівність, як норма)
- правові (ставлення до насильства як до проблеми, яка стосується лише членів сім'ї; недостатня правова свідомість)
- політичні (схильність до гендерних стереотипів; брак уваги до батьківства, чоловіків)
- соціально-медичні (відсутність репродуктивної культури у населення, відповідальності батьківства, алкоголізм, вживання наркотичних речовин, агресія)
- фізіологічні (порушення гормонального фону, обміну речовин, швидкості реакції; прийом збуджувальних лікарських препаратів, розлади нервової системи людини, тощо [16]).

Насильство, протягом тривалого часу не вважалося злочином, оскільки його розглядали як форму належної поведінки. Таке ставлення суспільства до насильства, спричинило невизнання поняття насильства, як дуже важливу проблему, яку потрібно негайно вирішувати. Л.П. Мельник трактує поняття насильства таким чином: в суспільстві з чоловічим домінуванням насильство чи загроза насиллю – це своєрідний механізм, який запускається у ранньому

дитинстві. Насильство використовується з метою отримання влади над іншою людиною, вчиняти щодо неї протиправні дії, які мають негативні наслідки. При цьому кривдник отримує задоволення, знаючи, що залишиться не покараним. Лояльне ставлення до насильства в сім'ї стає запорукою його продовження у наступних поколіннях [30].

Основною причиною домашнього насилля над жінками є те, що воно найчастіше не виходить за межі «зачинених дверей». Кривдник не отримує за свої злісні дії жодного покарання, тому для нього знущання стає нормою поведінки. Найчастіше жертва піддається психологічному тиску насильника і починає сприймати своє скалічене життя, як норму. Постраждала не звертається по допомогу, не озвучує проблем, які присутні у її сім'ї, ба більше – відчуває сором і провину, а також страх помсти з боку тирана від можливої отриманої допомоги.

Не залежно від того, у якій формі було здійснене насильство над жінкою – воно залишає свій відбиток у вигляді безпосередніх або віддалених наслідків. До них належать: фізичні травми, головний біль, втрата свідомості, панічні атаки, порушення емоційної сфери; втрата свідомості; гострі психічні розлади та проблеми центральної нервової системи; побої, синці, подряпини на тілі (у випадку фізичного насилля) гематоми, переломи [15].

За словами автора О.М. Савчук, у жінок, які постраждали внаслідок домашнього насильства набута безпорадність проявляється формуванням певних висловлювань, які раціоналізують їх власну поведінку та поведінку тих, хто завдає шкоди. Протест, який висловлюють жінки при одиничних випадках насильства може виглядати таким чином: «Стоп! Зупинись! Ти не маєш права мене кривдити!» Однак настає відповідна реакція з боку кривдника – він не дає жодної реакції на ці зауваження. З часом у жінки виникає відчуття безпорадності: «Я всеодно нічого не зможу змінити, це мені не під силу; все що я можу зробити – просто терпіти». Жінка звикає до патологічної ситуації, змінюється її ставлення до себе і до світосприйняття загалом. Жінка-жертва розуміє, що в даній ситуації вона безпорадна і від цього страждає психологічно, знаходиться у стані стресової

напруги. Якщо такі стани постійно повторюються – це спричиняє прояви різного роду відхилень. Інший важливий фактор – формування у жінки віктимної поведінки. Віктимізація – це процес перетворення людської індивідуальності на жертву [19].

Насильство має наслідки не лише для жертви, але й кривдника та суспільства загалом. Г.М. Мустафаєв акцентує увагу на таких наслідках:

- соціальними наслідками насильства над жінками у сім'ї є проблеми виховання з так званим явищем «соціальної естафети». Таке явище пояснюється тим, що діти, які спостерігають за насильством у подальшому будуть наслідувати такому прикладу поведінки і переносити такий негативний досвід у своє життя.

- домашнє насильство постійно і в значній мірі виснажує економіку країни та її громадян, а також негативно впливає на населення;

- на території України значна кількість убивств здійснюється унаслідок домашнього насилля. Безкарність дозволяє кривднику здійснювати такий злочин. Фахівці, які займаються розв'язанням таких злочинів зауважують, що жінки у більшості випадків вдаються до вбивства для самооборони та захисту себе, або вони доведені до скрути безпробудним пияцтвом свого партнера, побоями, знущанням над нею та дітьми. Значну роль відіграє у цьому випадку материнський інстинкт, коли жертва будь-яким способом намагається захистити своїх дітей від загрози.

- значна кількість справ про розлучення порушуються внаслідок домашнього насильства. Існують випадки, коли жінки, маючи силу волі та «міцний» характер таки усвідомлюють проблему і йдуть від своїх тиранів-чоловіків.

- заради нормального життя, жінки, які потерпають від домашнього насильства здатні покинути свій дім і йдуть жити на вулицю, таким чином рятуючись від кривдника [22].

Домашнє насилля залишає негативні наслідки не лише для жертви насилля, а й для суспільства. Серед них наслідки економічного характеру: фінансові втрати роботодавців через непрацездатність жертв; додаткові витрати

роботодавців на наслідки насильства; економічні втрати самих постраждалих. Серед соціальних наслідків науковці виокремлюють таке поняття як «феномен соціальної естафети». Суть поняття полягає у тому, що діти-жертви домашнього насилля більш схильні відтворювати таку модель поведінки у власних сім'ях.

Найгіршим і найжорстокішим наслідком домашнього насилля є втрата людського життя. Вбивства, смерть внаслідок отриманих травм, самогубство, доведення жертви до суїциду – це крайні випадки, які спостерігаються доволі часто у суспільстві. Моральне виснаження жертви домашнього насильства призводить до вчинення самогубства. Дуже часто діти залишаються сиротами, або потрапляють до дитячих будинків через такі летальні випадки [28].

Отже, основними причинами домашнього насильства є: алкоголізм або наркотична залежність когось із членів родини, жорстоке поводження у дитинстві, неправильна модель сім'ї і її наслідування, безкарність за вчинені злочини, невизнання насильства, як глобальної проблеми у суспільстві, бажання самоствердитися за рахунок жертви, яка є слабшою. Наслідками домашнього насильства є загроза життю людини через отримані травми під час побиття, порушення психічного здоров'я жертви, зростання злочинності й бродяжництва, успадкування дітьми неналежної поведінки, внаслідок чого «ланцюг» насилля неможливо розірвати.

1.5 Домашнє насилля над жінками: міжнародний досвід подолання та сучасні проблеми в Україні

Домашнє насилля є проблемою світового масштабу, яка щодня завдає шкоди найціннішим якостям жінки: честі та гідності, а найголовніше – її здоров'ю та життю. З насиллям жінка може зустрітися будь-де: на вулиці; на роботі; під час відпочинку чи робочої поїздки; у транспорті (у потягу); тощо. Але найбільш травмуючи і болісний факт, що жінка може потерпати від насилля у себе вдома, від найрідніших і найближчих людей. Саме такий вид насилля завдає болю не лише фізичного чи моральних страждань, але й руйнує почуття

захищеності особи, тримає жертву насилля у постійній нервовій напрузі, що може призвести до психічних розладів.

Науковець І.М. Грозовський зазначає, що із середини тисяча дев'ятсот дев'яностих років, заходи щодо профілактики та запобігання домашнього насильства в сім'ї активно запроваджували у країнах світу. Зокрема, на пострадянському просторі проблема сімейно-побутового насилля стала актуальною лише з кінця дев'яностих років.

Відповідні закони щодо протидії насиллю над жінками було прийняте у Грузії, Киргизстані, Україні, Молдові. Грозовський виділяє ряд причин, які спонукали суспільство до протидії домашньому насиллю над жінкою:

- криза перебудови суспільних відносин у дев'яності роки та зростання злочинності на ґрунті сімейних відносин;
- ратифікація ключових міжнародних стандартів (Конвенція ООН про права дитини та Декларація про викорінення насильства проти жінок);
- розширення інформаційних ресурсів у глобалізованому світі (між науковцями, працівниками поліції, соціальними працівниками) [9].

На думку Е.М. Яхядзе, насильство – найбільш поширене у світі явище порушення прав та свободи людини, та жінок зокрема. Без подолання цього небезпечного явища, неможливо створити умови для самореалізації людини, розвитку людини, як особистості у процесі її соціалізації, тому що людина яка є жертвою домашнього насилля – не соціалізується, як належить. Жінка, над якою вчиняють домашнє насилля стає асоціалізована, оскільки припиняє зв'язки із зовнішнім світом: з родичами, друзями, колегами по роботі, тощо. Вона закривається сам-на-сам зі своєю проблемою, не намагаючись шукати її вирішення, через страх перед своїм кривдником. Доведено, що злісні діяння з боку членів сім'ї завдають серйознішу психологічну та фізичну шкоду жертві, аніж насильницькі дії з боку сторонніх осіб. Вони порушують основний принцип життєдіяльності родини – безпечне та комфортне існування будь-якого члена сім'ї. Крім того, негативний досвід насилля, діти, які зростають у сім'ях де

чинити біль ближньому є нормою – в майбутньому можуть переносити такий досвід у свої власні сім'ї [34].

С.І. Мінченко акцентує увагу на тому, що проблема запобігання домашньому насиллю над жінками є частиною більш загального поняття про саму сім'ю і сімейне неблагополуччя. Доволі часті випадки вбивств, які здійснюються у сім'ях на тлі насильницьких дій трапляються, власне над жінками. Жінки по своїй природі не здатні чинити фізичний опір сильнішим від себе, оскільки впевнені у своєму програші. Не виключені випадки здійснення суїциду жертвами, які тривалий час перебувають під негативним, згубним впливом кривдника. Також відомі випадки вчинення самогубства кривдником, який з часом частково усвідомив свої злісні діяння і не зміг впоратися зі своїми психологічними травмами [21].

Продовжуючи аналіз міжнародного досвіду подолання домашнього насилля, ми звернули увагу на роботу О.Гуміна та Г.Римарчука. Авторами зазначено, що у Відні впроваджено закон про побутове насильство, який передбачає підготовку поліції для того, що кривдників, які чинять домашнє насилля виганяють на вулицю з їхніх домівок, а також спеціальні служби які займаються консультацією жертв які потерпіли від домашнього насилля. Цей закон передбачає фінансування притулків, як постійний видаток з міського бюджету, визначаючи в такий спосіб громадський обов'язок підтримувати постійні професійні служби для роботи з жертвами домашнього насилля [30].

Система запобігання насиллю є не зовсім досконалою і значною перешкодою у запобіганні насильству є законодавство. Якщо хтось із членів сім'ї подає до правоохоронних органів заяву про те, що над ним вчиняють насилля, то з кривдника стягують штраф, який найчастіше йде з сімейного бюджету. У нашій державі ізолюють жертву насилля, тоді як в інших країнах – ізолюють кривдника у призначене для нього місце.

До прикладу, якщо в Австрії один із членів сім'ї завдає шкоди іншому – його негайно виселять із спільного житла і забороняють йому туди повертатися, навіть якщо він є власником будинку. У Франції, якщо була подана заява на

розлучення, партнеру, який вчиняє насильство, заборонять входити до помешкання після перших актів насилля і до початку розлучення, за умови, якщо впродовж наступних чотирьох місяців буде подана заява на розлучення.

В Україні система захисту прав жертви, яка потерпіла від домашнього насилля є абсолютно недосконалою. Якщо жінка звернулася до правоохоронних органів із заявою, що над нею вчиняють протиправні дії – їй не дадуть дозволу на розлучення, якщо вона вагітна або їх спільній дитині ще немає одного року [10].

Ю.А. Ваньчик зазначила, що незважаючи на подібні між собою ознаки, детермінанти та правові проблеми, у кожній країні є власні методи боротьби з насильством у сімейних стосунках. На це впливає ряд чинників, таких як: рівень життя в країні, економічний розвиток, стан соціальної активності суспільства, розвиток нормативно-правового забезпечення та рівня захисту громадян своєї країни, гендерна нерівність як нормальне явище, умови карантину, у яких опинилися люди під час пандемії COVID-19, тощо.

Важливим є те, що у кожній країні, покарання за скоєні злочини домашнього насильства, несуть кримінальну відповідальність громадяни, які досягнули повнолітнього віку. В Україні цей вік визначено ст. 22 Кримінального кодексу України і становить 14-16 років [4].

Становлення нових випадків у сфері гендерно зумовленого насилля у зв'язку з розвитком збройного конфлікту на сході України обумовило потребу в дослідженні різних форм насильства щодо жінок на тиренах постраждалих від війни. Це питання детальніше вивчає Г.В.Герасименко, який акцентує свою увагу на тому, що 2017 року реалізовано першу в країні комплексну оцінку економічної вартості наслідків насильства вчиненого проти жінок. Численні аспекти взаємодії громадян, постраждалих від домашнього насилля та правоохоронців, залишаються поза можливостями системного моніторингу.

Неповнота інформації, що характеризує проблеми, з якими вони можуть стикатися під час звернення до правоохоронних органів, обмежує розробку ефективних інструментів протидії домашньому насильству над жінками, які

відповідали б реальним потребам потерпілих та забезпечували справедливе покарання для кривдників. Це зумовлює необхідність пошуку нових наукових підходів для збору більш детальної інформації та можливості вивчати питання більш глобально, а не поверхнево, як це роблять науковці нашого часу [7].

Одним із дослідників теми домашнього насилля є Шаповал І.Г., на його думку, проблема домашнього насилля є непристойною, майже забороненою, і тому оточена безліччю домислів і легенд. Наші жінки не звикли скаржитися на свої проблеми або обговорювати їх із кимось взагалі. «Сміття з хати виносити не можна!» - це народне прислів'я, яке точно описує дискримінацію у сімейних стосунках.

Дружини, на яких чоловіки піднімають руку, вчиняють психоемоційне, економічне, сексуальне насилля змушені та привчені мовчати і не розголошувати ні в якому разі про те, що з ними відбувається. Дуже часті випадки, коли навіть рідні та друзі жертви, які знають про жах, який відбувається із жінкою – замовчують проблему. Ніхто не звертається за допомогою до відповідних служб, або не береться захищати жертву, щоб не створювати собі зайвих проблем. Менталітет українських жінок, незважаючи на роки боротьби за гендерну рівність, залишається на рівні довікової давності [33].

Отже, домашнє насилля – проблема не лише сучасного суспільства, вона була є і буде актуальною для дослідження ще багато років, поки не налагодиться система захисту жінок-жертв, які зазнали домашнього насилля. Система запобігання насиллю є не зовсім досконалою і значною перешкодою у запобіганні насильству є законодавство. Усунення вітчизняних положень і заміна їх на нові, актуальніші та більш суворі до порушників, усунення колізій в законодавстві, підвищення вимог до правоохоронних органів, що застосовують Закон України «Про попередження насильства в сім'ї», є необхідними для ефективної боротьби з проблемою домашнього насилля над жінками.

Висновки до першого розділу

Домашнє насильство – це застосування сили психологічного (емоційного), фізичного, медичного, сексуального, економічного (фінансового), дозвілєвого, побутового характеру, яке вчиняється чоловіком чи іншим членом родини, з метою приниження честі та гідності жінки (Шиделко А.) [26].

Проблема домашнього насилля над жінками набула неабиякого значення та уваги суспільства, оскільки статистичні дані соціологів, психологів, криміналістів невпинно зростають, а моторошні новини засобів масової інформації лише підтверджують існування жорстокого поводження, від якого потерпають жінки у сім'ях. Першим з дослідників, який зацікавився проблемою агресії став З. Фрейд, який вважав, що агресивність може бути не реакцією на подразнення, а є імпульсом, який постійно присутній в організмі і є зумовленим природою людини.

Домашнє насильство над жінкою може виявлятися у таких видах: фізичне, сексуальне, психологічне (або емоційне), економічне. Кожен із цих видів має свої форми прояву на жертву, а також свої характеристики. Жінка, постраждала внаслідок домашнього насильства може бути будь-якого віку, будь якого соціального статусу: дівчинка-підліток, що страждає від сексуальних переслідувань свого вітчима; старенька бабуся, від якої онук забирає останні засоби існування – пенсію; жінка, яку постійно принижує її чоловік. Домашнє насильство – це умисні дії негативного характеру, які вчиняються у сімейних стосунках членом сім'ї, кровним родичом, або між людьми яких пов'язують емоційні, шлюбні, інтимні стосунки.

Жінка, яка потерпає від домашнього насилля має певні патологічні особливості у сприйнятті світу. Це обумовлено тим, що життя у постійному стресі, руйнує жінку, як особистість. У неї занижена самооцінка, викривлене сприйняття реальності через постійні дорікання, сварки, незадоволеність з боку чоловіка. Внаслідок цього виробляється синдром «побитої жінки», або «синдром набутої беспорядності», який характеризує жінку, як таку, що не може ніяк вплинути на свого кривдника, а навпаки – піддається негативному впливу і

запускає в собі процес «самознищення» шляхом безпорадності, закритості, почуттям безвиході, невмінням відстоювати власні інтереси.

Основними причинами домашнього насильства є: алкоголізм або наркотична залежність когось із членів родини, жорстоке поводження у дитинстві, неправильна модель сім'ї і її наслідування, безкарність за вчинені злочини, невизнання насильства, як глобальної проблеми у суспільстві, бажання самоствердитися за рахунок жертви, яка є слабшою. Наслідками домашнього насильства є загроза життю людини через отримані травми під час побиття, порушення психічного здоров'я жертви, зростання злочинності й бродяжництва, успадкування дітьми неналежної поведінки, внаслідок чого «ланцюг» насилля неможливо розірвати.

РОЗДІЛ 2

ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ ЖІНОК-ЖЕРТВ ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА

2.1. Характеристика методичної бази та процедури дослідження

Для дослідження психологічних особливостей жінок-жертв домашнього насилля було підбрано методики, які дають змогу різнобічно дослідити об'єкт та предмет наукового дослідження. Вони дозволяють дослідити психологічні особливості жінок-жертв, які зазнали домашнього насилля.

Для діагностики самосвідомості, самооцінки, самоконтролю особистості був використаний тест «Індивідуально типологічний опитувальник» Людмили Собчик, який містить 91 запитання. Дана методика дозволяє оцінити досліджуваних за десятьма шкалами: брехня, агравація, екстраверсія, спонтанність, агресивність, ригідність, інтроверсія, сензитивність, тривожність, лабільність.

За допомогою даного опитувальника, визначаються типологічні особливості людини, провідні риси її характеру. За результатами обстеження можна виявити, наскільки врівноваженим є індивід, які присутні акцентуації у характері, чи є людина дезадаптована, тощо.

Для визначення самоствавлення особистості був використаний тест «Самоствавлення особистості» В.В. Століна та С.Р. Пантелеєва. Дана версія опитувальника дозволяє виявити три рівня самоствавлення особистості, які відрізняються за ступенем узагальнення: глобальне самоствавлення; самоствавлення, диференціація по самоповазі, аутосимпатії, самоінтересу та очікуване ставлення до себе; рівень конкретних дій (готовність до них) в стосунку до свого «Я».

Дана методика спрямована на визначення рівня самоствавлення особистості досліджуваного до самого себе. Самосвідомість особистої є вкрай важливим структурним компонентом і є тим внутрішнім механізмом, завдяки якому

людина здатна не лише свідомо сприймати вплив навколишнього середовища, а й самостійно визначати міру і характер власної активності і взаємодії з навколишнім світом.

Опитувальник містить такі шкали:

I – самоповага;

II – аутосиматія;

III – очікуване ставлення від інших;

IV – самоінтерес, а також 7 шкал направлених на вимірювання вираженості установки на ті чи інші внутрішні дії в адресу «Я» досліджуваного:

Шкала 1 – самовпевненість; 2 – ставлення інших; 3 самоприйняття; 4 – самокерування; 5 – самозвинувачення; 6 – самозацікавлення; 7 – саморозуміння. Кількість питань в опитувальнику – 110;

Для розширення діагностичних можливостей теми, якісного аналізу причин домашнього насилля та його наслідків, ми застосували авторську анкету «Домашнє насилля над жінками», яка містить 12 питань відкритого та закритого типу. Питання стосуються особистого життя жінок, які є жертвами домашнього насилля, аналіз їх світосприйняття після пережитої травми, знання своїх прав та захисту, можливі причини домашнього насилля, тощо.

Отже, для проведення емпіричного дослідження психологічних особливостей жінок-жертв домашнього насилля було обрано два опитувальники: «Індивідуально-типологічний опитувальник» Л. Собчик, тест «Самосвідомість особистості» В.В. Століна та С.Р. Пантелеєва а також авторську анкету, яка складається із 12-ти запитань. Обробку даних виконано методом кореляційного та статистичного аналізу для ґрунтовного аналізу одержаних результатів дослідження.

2.2. Конструктивний аналіз емпіричного дослідження

З метою дослідження психологічних особливостей жінок-жертв домашнього насилля, було проведено обробку даних за допомогою використання кореляційного аналізу.

За результатами кореляційного аналізу, шкала **брехні** має прямий зв'язок з *агресивністю* ($r=0,323$, $p=0,05$), *самоінтересом* ($r=0,243$, $p=0,05$), *очікуваним ставленням інших* ($r=0,312$, $p=0,05$), та непрямий зв'язок із *самовпевненістю* ($r=-0,254$, $p=0,05$) та *ставленням інших* ($r=-0,358$, $p=0,05$). Це свідчить про те, що чим більше у людини розвинута така риса, як **брехливість**, вміння сказати неправду для власної вигоди, тим більше у неї проявляється *очікуване ставлення інших*, *самоінтерес*, та *агресія*, як підтвердження мотиву сказати неправду. Жінка, яка зазнала домашнього насилля, звикла брехати не лише людям, які її оточують, а й самій собі. Таке явище найчастіше пояснюється небажанням виносити власні стосунки за межі свого дому, навіть якщо там небезпечно і некомфортно.

Брехливість суперечить загальнолюдським вимогам, що впливають з потреби людини мати правильне уявлення про суспільство, в якому вони живуть, про вчинки оточуючих, про життєві обставини, тощо. Це перешкоджає адекватному, правдивому сприйнятті ситуації в цілому і може призвести до фатальних наслідків, якщо це стосується проблеми домашнього насилля.

Шкала **брехні** має непрямий зв'язок із шкалою *ставлення інших* та *самовпевненість*. Це свідчить про те, що чим більше людина говорить неправду, тим меншою є її *самовпевненість*. Тільки невпевнена в собі людина може говорити неправду для того, щоб справити потрібне враження. У зв'язку з необхідністю вигадувати неправдиві факти, людина може плутатися у власних висловлюваннях, надмірно жестикулювати, «ховати» або відводити погляд, тощо.

Рис. 2.1. Кореляційна плеяда за шкалою «Брехня»

У досліджуваних жінок статистично значущі взаємозв'язки між *інтроверсією* та *тривожністю* ($r=0,256$, $p=0,05$). Це свідчить про те, що для інтровертного типу особистості притаманна така індивідуальна психологічна особливість, як тривожність. Інтроверти - це типи особистостей, зорієнтованих на себе, на свої внутрішні відчуття, переживання. Вони неохоче взаємодіють із зовнішнім світом, він викликає у них швидше неприємні відчуття. Це може виявлятися у нервовості або навпаки, в апатії. Жінки, які зазнають домашнього насилля найчастіше закриті особистості, які не можуть дати гідного опору своєму кривднику, або хоча б звернутися до когось по допомогу. Внаслідок цього у них розвивається надмірна тривожність, вони живуть у страху за своє життя, в постійному очікуванні чогось поганого.

Рис. 2.2. Кореляційна плеяда за шкалою «Інтроверсія»

Шкала *агресивність* має прямий зв'язок із *самозвинуваченням* ($r=0,275$, $p=0,05$) та *самоінтересом* ($r=0,243$, $p=0,05$) та непрямий зв'язок із *самоповагою* ($r=-0,366$, $p=0,05$). Це означає, що чим більше у досліджуваних проявляється агресія, тим більше у них розвинуте самозвинувачення та самоінтерес, але менш розвинута самоповага. Страх або лють породжує агресію. Коли жертва домашнього насилля на початковому етапі проявляє агресію до свого кривдника – це вияв самозахисту, бажання вберегти своє життя будь-яким чином. Коли жінка систематично піддається впливу насильника, у неї виникає почуття самозвинувачення за прояви агресії, жінка частіше бере провину за вчинене над нею насилля на себе.

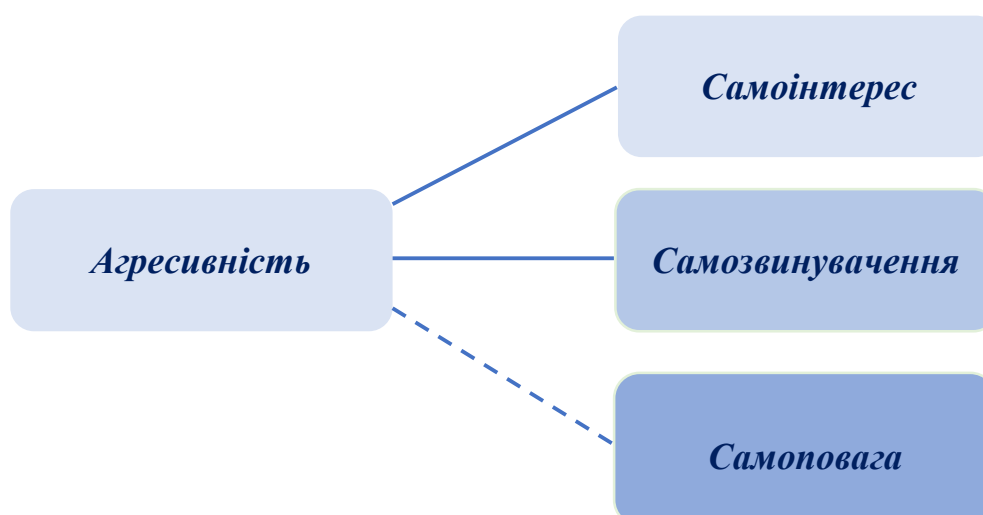

Рис. 2.3. Кореляційна плеяда за шкалою «Агресивність»

Шкала *агресивність* має непрямий зв'язок із шкалою *самоповага* ($r=-0,366$, $p=0,05$). Самоповага – це ставлення індивіда до себе, як до особистості. Жінки, які потерпають від домашнього насилля не мають розвиненого почуття власної гідності через постійні образи, пригнічення та знецінення з боку кривдника. Це виявляється у терпінні знущань над собою, небажання звертатися по допомогу до інших, бо «це і так нічого не змінить». Агресія слугує захисним механізмом людини, але сприйняття агресії, як норми жінками-жертвами домашнього насилля – розмиває межі поняття агресії, як захисту і агресії, як насилля.

Шкала *сензитивність* має прямий зв'язок зі шкалами *самоповага* ($r=0,348, p=0,05$), *очікуване ставлення інших* ($r=0,206, p=0,05$), *самозацікавлення* ($r=0,232, p=0,05$), *ставлення інших* ($r=0,215, p=0,05$), *самоінтерес* ($r=0,239, p=0,05$). Сензитивність – це міра чутливості до явищ дійсності, що стосується особистості. Сензитивність жінки-жертви домашнього насилля загострюється внаслідок знущань над нею. Такі жінки мають безліч проблем, які пов'язані із психоемоційним станом, вони дуже гостро реагують на будь-які події їхнього життя, вони вкрай емоційні, депресивні, пригнічені. Бувають випадки, коли жінка настільки знесилена постійними знущаннями, що у неї «відключається» будь-яке сприйняття зовнішнього світу і чутливість навпаки зменшується або стає зовсім відсутня.

Рис. 2.4. Кореляційна плеяда за шкалою «Сензитивність»

Зв'язки *сензитивності* із *самозацікавленням*, *самоінтересом*, *очікуваним ставленням інших* та *ставленням інших* – пояснюються спрямованістю особистості на себе, на свої переживання, відчуття, на дослідження власного «Я». Від того, як ми себе подаємо – залежить ставлення до нас інших.

Шкала *тривожності* має непрямі зв'язки із *самовпевненістю* ($r=-0,303, p=0,05$), та *саморозумінням* ($r=-0,240, p=0,05$). Це означає, що чим більшою є

тривожність, тим меншими є *самовпевненість* та *саморозуміння*. Тривожність - це риса характеру, що проявляється схильністю до надмірного хвилювання, стану тривоги у загрозованих ситуаціях, які на думку людини закінчуються неприємностями, невдачами чи шкодою для неї. Тривожність перешкоджає самовпевненості тим, що тривожність породжує сумніви, а сумніви пригнічують самовпевненість особистості.

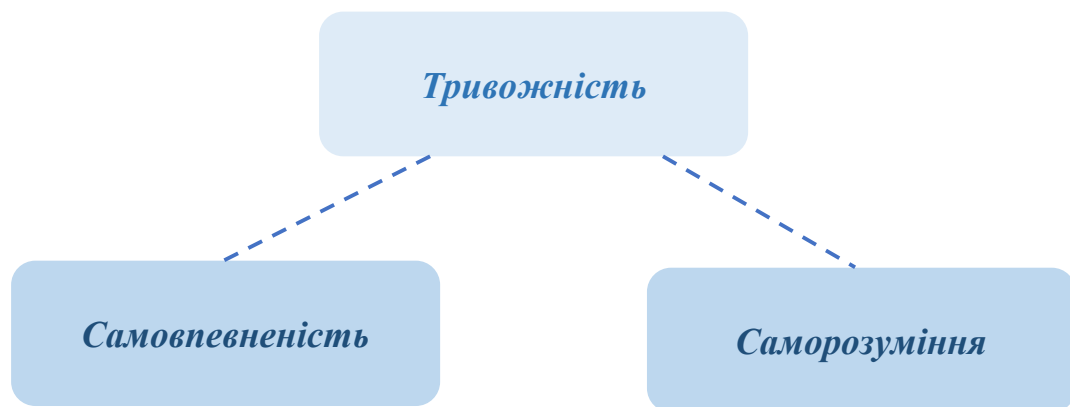

Рис. 2.5. Кореляційна плеяда за шкалою «Тривожність»

Шкала *лабільність* має непрямої зв'язок зі шкалою *аутосимпатія* ($r=-0,295$, $p=0,05$). та із *самокеруванням* ($r=-0,272$, $p=0,05$). Це пояснюється тим, що чим більшою є лабільність (емотивність, виражена мінливістю настрою, сентиментальністю, прагнення емоційної залученості), тим меншою є аутосимпатія, та самокерування. Жінки, які зазнали домашнього насилля, мають проблеми насамперед з емоційною сферою. Вони не вміють керувати власними емоціями, тому їм, власне, притаманна емоційна лабільність. Самоконтроль втрачається при неможливості володіти власними емоціями і розвивається схильність до перепадів бурхливих реакцій на зовнішні подразники. Це проявляється у гніві, агресії, швидка і часта зміна полярності емоцій, що виникає безпідставно.

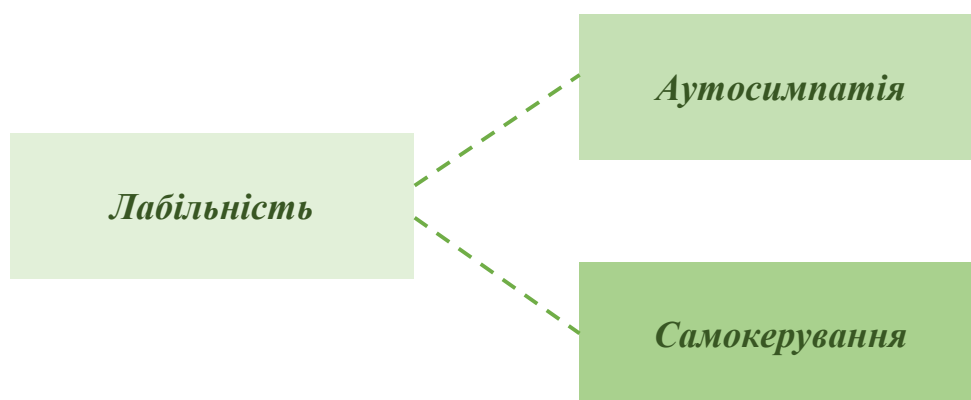

Рис. 2.6. Кореляційна плеяда за шкалою «Лабільність»

Аутосимпатія – це основа психічного здоров’я та цілісності особистості. Проблеми з емоціями, які виникають у жінок-жертв домашнього насилля породжують проблеми з аутосимпатією. Цей зв’язок пояснюється неможливістю усвідомлення жінкою позитивної «Я-концепції» через проблеми емоційної сфери.

Шкала **самозацікавлення** має прямі зв’язки зі шкалами *саморозуміння*, ($r=0,216$, $p=0,05$), *самокерування* ($r=0,268$, $p=0,05$), *самоприйняття* ($r=0,269$, $p=0,05$). Це свідчить про те, що чим більшим є самозацікавлення особистості, тим більшим є саморозуміння, самокерування та самоприйняття. Ставлення особистості до самої себе є формою відображення себе, як об’єкту пізнання. Діяльність самопізнання є надзвичайно важливим процесом, оскільки за допомогою самопізнання ми виявляємо власні недоліки, аналізуємо свої досягнення а також бачимо, над чим потрібно працювати і на яку сферу свого життя слід звернути увагу. Жінки, які зазнають домашнього насилля здатні аналізувати своє життя, тому деякі з них свідомо обирають життя з тираном, замість того, щоб робити спроби змінити щось у своєму житті. Страх перед тираном, думка «що скажуть інші?», небажання завдати комусь додаткових клопотів – сприяють поширенню та розвитку домашнього насилля над жінками. (рис.2.7.)

Рис. 2.7. Кореляційна плеяда за шкалою «Самозацікавлення»

Для дослідження особистого життя жінок, які зазнали домашнього насилля, причин виникнення насилля у їх сім'ях, їх ставлення до життя, було використано авторську анкету «Домашнє насилля над жінками». Результати анкетування внесено до таблиці 2.1.

Таблиця 2.1.

Аналіз анкетування «Домашнє насилля над жінками»

№	Питання	Варіанти відповідей	Відповіді	Відсотки
1	Будь ласка, вкажіть Ваш вік	а) 20-30р.	43	69,3%
		б) 30-40р.	12	19,3%
		в) 40-50р.	6	9,8%
		г) 50-70р.	1	1,6%
2	Будь ласка, вкажіть Ваш сімейний стан	а) одружена	39	62,9%
		б) не одружена	17	27,4%
		в) у стосунках	4	6,5%
		г) розлучена	2	3,2%
3	Вкажіть Ваш рівень освіти	а) середня (школа)	2	3,2%
		б) середня-спеціальна(ПТНЗ, ВПУ)	6	9,7%
		в) неповна/незакінчена вища	10	16,1%
		г) вища (бакалавр, спеціаліст, магістр)	44	71%
		д) науковий ступінь(кандидат/доктор наук)	0	0%
4	Де Ви проживаєте?	А) у селі	26	41,9%
		б) у великому місті	30	48,4%

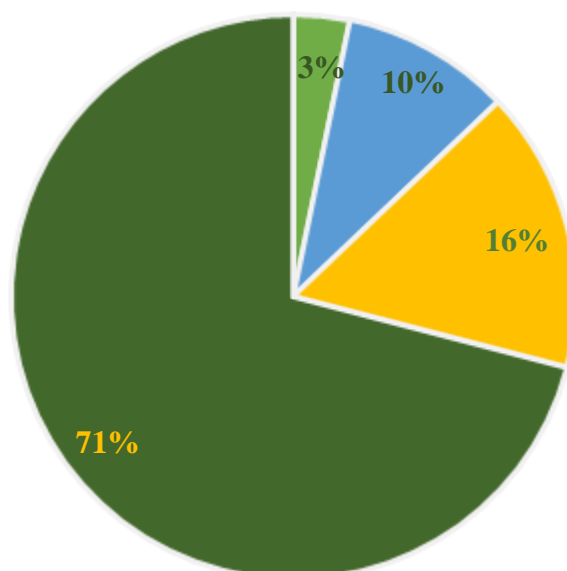
		в) у селищі міського типу	6	9,7%
5	Оцініть рівень матеріального добробуту у вашій сім'ї	а) ледь вистачає на їжу	0	0%
		б) вистачає на їжу та на найнеобхідніше	16	25,8%
		в) достатньо для життя	37	59,7%
		г) можу дозволити собі дорогі покупки	9	14,5%
6	Чи залежні Ви фінансово від когось із членів сім'ї?	а) так	32	51,6%
		б) ні	30	48,4%
7	Чи є у вас стабільне місце роботи?	А) так	32	51,6%
		б) ні	17	27,4%
		в) декретна відпустка, пенсія, тощо	13	21%
8	Яке із видів насилля мало місце у Вашому житті?	А) психологічно-емоційне	39	62,9%
		б) фізичне	13	21%
		в) економічне	8	12,9%
		г) сексуальне	2	3,2%
9	Чи вчиняли над Вами насильство у дитинстві?	А) так	29	46,8%
		б) ні	33	53,2%
10	Кого із Ваших рідних Ви можете назвати кривдником?	А) тато	20	32,3%
		б) чоловік	20	32,3%
		в) брат	5	8,1%
		г) мама	10	16,1%
		д) однокласники	3	4,8%
		е) вітчим	1	1,6%
є) друг	3	4,8%		
11	У випадку здійснення над Вами будь-якого виду насилля, куди Ви звернетесь?	А) до правоохоронних органів	8	12,9%
		б) до родичів	15	24,2%
		в) до священника	1	1,6%
		г) до психолога	7	11,3%
		д) ні до кого	31	50%
		А) алкогольна/наркотична залежність партнера	25	40,3%

12	На Вашу думку, що є причиною виникнення домашнього насилля над жінкою?	б) важке, травмуюче дитинство кривдника	4	6,5%
		в) бажання самоствердження, підвищення самооцінки за рахунок жертви	33	53,2%
13	Чому жінки терплять та замовчують про вчинене насилля над ними?	А) через думку «що скажуть інші?»	23	37,1%
		б) через те, що жінки слабкі особистості	2	3,2%
		в) через страх перед тираном	18	29%
		г) через те, що не знають куди звернутися за допомогою	19	30,6%
14	Чи відомий Вам номер безкоштовної національної «гарячої» лінії з попередження домашнього насилля?	А) так	9	14,5%
		Б) ні	53	85,5%

За результатами анкетування, у дослідженні взяли участь 62 жінки віком від 20 до 70 років: 43 опитуваних віком від 20 до 30 років; 12 від 30 до 40; 6 від 40 до 50; 1 – 70 років.

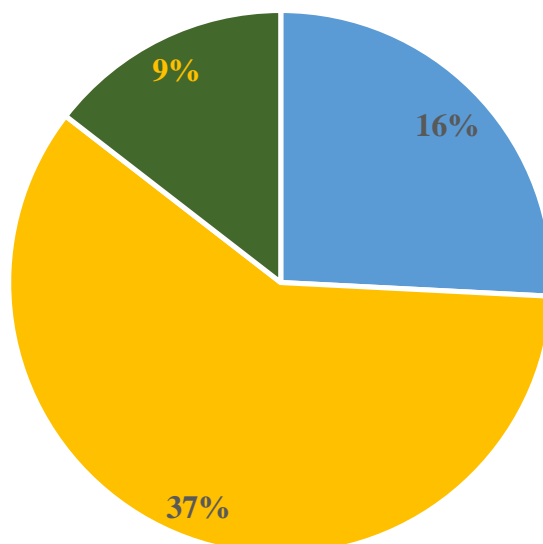
Сімейний стан досліджуваних осіб відіграє важливу роль для проведення аналізу причин виникнення домашнього насилля над жінками. Результати анкетування сімейного стану досліджуваних: 1 – не перебуває у стосунках; 4 – у стосунках; 39 – одружені; 16 – неодружені; 2 – розлучена.

За визначенням рівня освіти досліджуваних, ми отримали такі результати: 71% жінок мають вищу освіту; 16% - неповну вищу; 10% - середню-спеціальну (ПТНЗ; ВПУ); 3% - закінчили лише середню школу; 0 опитуваних із науковим ступенем.

- а) середня (школа)
- б) середня-спеціальна (ПТНЗ, ВПУ)
- в) неповна/незакінчена вища
- г) вища (бакалавр, спеціаліст, магістр)
- д) науковий ступінь (кандидат/докторнаук)

Матеріальний добробут має значний вплив на міжособистісну взаємодію членів сім'ї. Відбувається формування авторитетності у сімейних стосунках людини, яка забезпечує сім'ю. Якщо кожен із членів родини забезпечує усі свої необхідні життєві потреби самостійно – тоді зменшується ризик розвитку економічної залежності. Оцінка рівня матеріального добробуту опитуваних має такі показники: 59,7% жінок обрали відповідь «достатньо для життя». 14,5% можуть дозволити собі дорогі покупки, 25,8% вистачає на їжу та на найнеобхідніше, 0 – ледь вистачає на їжу.

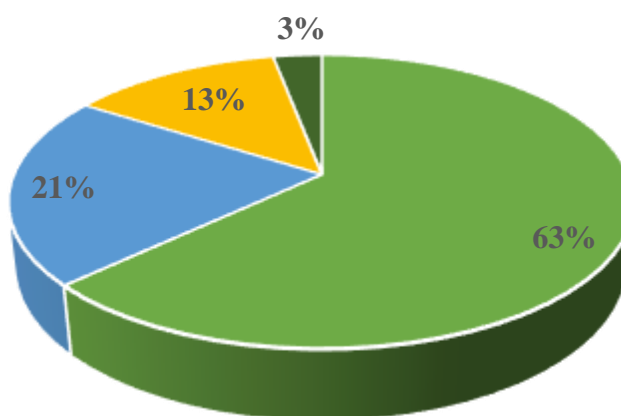
- а) ледь вистачає на їжу
- б) вистачає на їжу і на найнеобхідніше
- в) достатньо для життя
- г) можу дозволити собі дорогі покупки

Аналізуючи дані дослідження, ми виявили, що 51,6% жінок фінансово залежні від своїх чоловіків. Такі жінки потрапляють у зону ризику здійснення над ними економічного насилля. Економічне насилля проявляється у вигляді контролю над фінансами іншої людини, обмеження доступу до користування спільною власністю, маніпуляції правом власності, як перевагою одного члена сім'ї над іншим. У випадку здійснення економічного насилля, чоловіки застосовують маніпулювання думками жертви, для одержання бажаного і здійснення лихих задумів.

Згідно з даними дослідження, 52% жінок мають стабільне місце роботи, а 28% без стабільного місця праці. 20% складають жінки, які знаходяться у декретній відпустці чи на пенсії. Важливим чинником, який впливає на розвиток насилля у сім'ї є неможливість жінки працювати через певні життєві обставини. Для прикладу, молоді жінки, які знаходяться у декретних відпустках і не можуть фінансово самі себе забезпечувати, окрім цього, вони повинні весь свій час приділяти немовляті, що унеможливує розвиток кар'єри молодої матері. Дуже часто кривдники, які здійснюють домашнє насилля використовують такі

обставини собі на благо, оскільки жінка стає повністю залежна від свого партнера і не може давати ні фізичного ні морального опору насильнику.

Аналізуючи дані дослідження, ми виявили, що 63% жінок потерпали від психологічно-емоційного насилля у своєму житті, 21% жінок зустрічалися із таким поняттям як «фізичне насилля», 13% зазнали шкоди від економічного насилля, 3% потерпали від сексуального насилля.

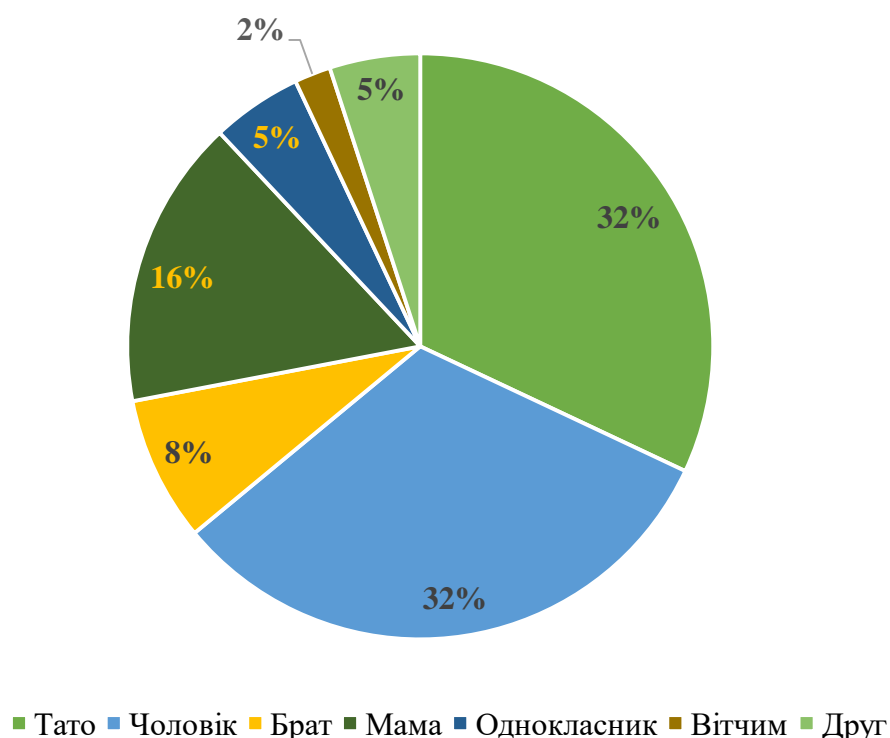

- Психологічно-емоційне
- Фізичне
- Економічне
- Сексуальне

46,8% жінок потерпали від насилля не лише у дорослому віці, а й у дитинстві. Насилля, яке вчиняється над дітьми у ранньому віці, формує у них безліч страхів, а також невпевненість у собі, психологічні травми, які у подальшому людина переносить у доросле життя. На фоні цього в особистості розвиваються комплекси, які сприяють формуванню низької самооцінки, знецінення людини себе, як особистості, формування негативних життєвих установок, тощо. Жінки, які потерпали від домашнього насилля у дитинстві, мають більший ризик вчинення над ними насилля від їх майбутніх чоловіків. Це пояснюється звиканням людини до життя у постійному стресі і сприйняття насильства як норми.

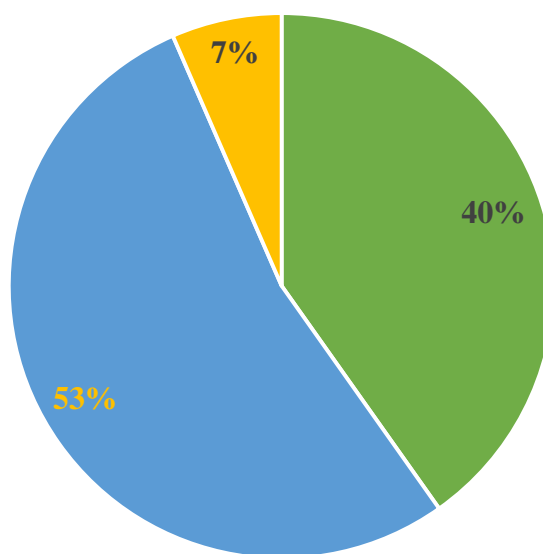
Аналізуючи отримані дані, виявлено, що найчастіше кривдниками домашнього насилля є батько – 32%, чоловік – 32%. Не виключено, що ті, які вчиняють насилля є не лише представниками чоловічого роду, а й жіночого. 16%

опитаних жінок стверджують, що зазнавали домашнього насилля від мами. Наступні відповіді такі: 8% - брат, 5% - однокласник, 5% - друг/знайомий, 2% - вітчим. Насильником може бути людина незалежно від статі, статусу чи віку. Однак, жінки більше за чоловіків потерпають від насилля, оскільки жінкам притаманний характерний для них фемінний тип особистості. Такий тип повністю характеризує жіночу природу, адже для нього притаманні такі риси як: сенситивність, емоційність, наївність, емпатія, інтуїтивне пізнання, тощо.

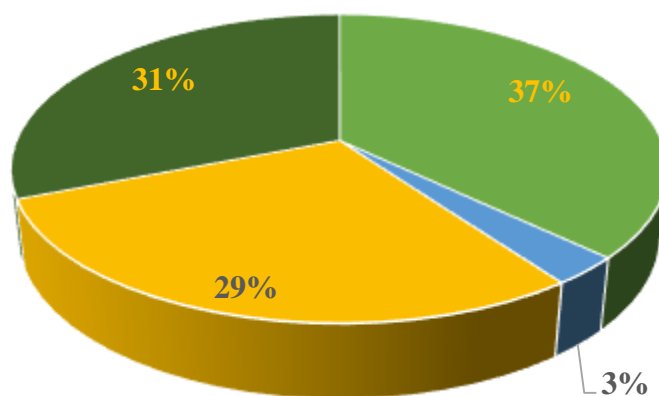
Основною причиною домашнього насилля над жінками є те, що воно найчастіше не виходить за межі «зачинених дверей». Кривдник не отримує за свої злісні дії покарання, тому для нього знуцання стає нормою поведінки. Найчастіше жертва піддається психологічному тиску насильника і починає сприймати своє скалічене життя, як норму. Серед опитаних жінок, 50% складають ті, які у випадку здійснення домашнього насилля обрали варіант нікуди не звертатися та нікому не повідомляти про присутність факту насилля у їхній сім'ї. 24,2% звернуться по допомогу до своїх родичів, 12,9% - до правоохоронних органів, 11,3% - до психолога. Серед статистичних показників є 1,6% жінок, які обрали варіант звернутися по допомогу до священника.

На думку опитаних, причиною домашнього насилля є бажання кривдника самоствердитися, підвищити свою самооцінку за рахунок жертви. Такий вид кривдників найнебезпечніший, оскільки вони свідомо завдають шкоди, для задоволення власних потреб. 40% жінок вважають, що причиною домашнього насилля є наркотична чи алкогольна залежність партнера, а 6,5% посилаються на важке, травмуюче дитинство кривдника.

- а) алкогольна/наркотична залежність партнера
- б) важке травмуюче дитинство кривдника
- в) бажання самоствердження, підвищення самооцінки за рахунок жертви

Аналізуючи отримані результати опитуваних, існує безліч причин, чому жінки терплять та замовчують про вчинене над ними насилля. 37,1% обрали відповідь «через думку, що скажуть інші». 30,6% замовчують домашнє насилля через те, що не знають куди звернутися по допомогу; 29% нікуди не звертаються через страх перед тираном, адже правова система захисту жінок від домашнього насилля не дозволяє негайно обмежити контакт жертви з насильником, доки вина кривдника не буде доведена. 3,2% вважають причиною те, що жінки слабкі особистості і не здатні самостійно дати собі раду.

- а) через думку «що скажуть інші?»
- б) через те, що жінки слабкі особистості
- в) через страх перед тираном
- г) через те, що не знають куди звернутися за допомогою

Великий відсоток жінок, які обрали відповідь «не знаю куди звернутися за допомогою», підтверджують наступні статистичні дані, адже лише 15% опитаних знають номер безкоштовної національної «гарячої» лінії з попередження домашнього насилля. 85% ніколи не чули про існування вкрай важливого номера, який може врятувати життя жінки, що потерпає від домашнього насилля.

Отже, психологічні особливості жінок, які зазнали домашнього насилля є порушеними внаслідок пережитої травми. У них підвищений рівень тривоги, який пояснюється життям у постійній напрузі, стресі та очікуванні нового «нападу» від кривдника. Жінки-жертви домашнього насилля дезорганізовані у суспільстві, у них формуються негативні установки стосовно їхнього життя а також порушується сфера самооцінки, самоприйняття, самоцінності. Визначено, що жінки не звертаються за допомогою через думку «що скажуть інші?» а також через те, що не знають, куди звертатися за допомогою. Лише 15% опитаних жінок знають номер безкоштовної національної «гарячої» лінії з попередження домашнього насилля.

Висновки до другого розділу

За результатами емпіричного дослідження та опрацювання його результатів, зокрема використання кореляційного аналізу, з'ясовано, що існують прямі зв'язки між шкалою брехня та самоінтерес, агресивність, очікуване ставлення інших а також непрямі зв'язки брехні, ставленням інших та самовпевненістю.

Шкала інтроверсія пов'язана із тривожністю, а шкала агресивність має прямий зв'язок із самоінтересом, самозвинуваченням і непрямий зв'язок із самоповагою. Шкала сензитивність має прямі зв'язки із самоінтересом, ставленням інших, самоповагою, самозацікавленням та очікуваним ставленням інших. Аналізуючи результати дослідження за шкалою тривожність, ми виявили непрямі зв'язки із шкалами самовпевненість та саморозуміння. Шкала лабільність має непрямі зв'язки із аутосимпатією та самокеруванням. Самозацікавлення взаємопов'язане із самокеруванням, самоприйняттям та саморозумінням.

За результатами опрацювання авторської анкети, вдалося визначити, які саме із видів насилля пережили досліджувані жінки, у чому, на їхню думку, полягає причина виникнення домашнього насилля, чи відомо їм, куди потрібно звертатися по допомогу, у разі виникнення насилля, а також хто схильний вчиняти насилля над жінкою.

Визначено, що 46,8% жінок потерпали від насилля не лише у дорослому віці, а й у дитинстві. На думку опитаних, причиною домашнього насилля є бажання кривдника самоствердитися, підвищити свою самооцінку за рахунок жертви. 40% жінок вважають, що причиною домашнього насилля є наркотична чи алкогольна залежність партнера, а 6,5% посилаються на важке, травмуюче дитинство кривдника. Виявлено, що найчастіше кривдниками домашнього насилля є батько – 32%, чоловік – 32%, 16% зазнавали домашнього насилля від мами, 8% - брат, 5% - однокласник, 5% - друг/знайомий, 2% - вітчим.

ВИСНОВКИ

1. На основі наукових розвідок вчених висвітлено основні детермінанти домашнього насильства над жінками. З'ясовано, що першим з дослідників, який зацікавився проблемою агресії став З. Фрейд, який вважав, що агресивність може бути не реакцією на подразнення, а є імпульсом, який постійно присутній в організмі і є зумовленим природою людини. Взаємозв'язок агресивної поведінки та насильства описано в роботах Е.Фромма. Дослідження процесу соціального наuczіння, проведені Р.Берном і Д.Річардсоном, довели, що специфічний характер міжособистісної взаємодії в сім'ях призводить до поступового засвоєння і закріплення агресивних стереотипів поведінки, який повторюється у різноманітних ситуаціях міжособистісної взаємодії.

2. Розкрито сутність поняття та види домашнього насильства над жінками. Окреслено сутність поняття «домашнє насильство» – це застосування сили психологічного (емоційного), фізичного, медичного, сексуального, економічного (фінансового), дозвілєвого, побутового характеру, яке вчиняється чоловіком чи іншим членом родини, з метою приниження честі та гідності жінки

Домашнє насильство над жінкою може виявлятися у таких видах: фізичне, сексуальне, психологічне (або емоційне), економічне. Кожен із цих видів має свої форми прояву на жертву, а також свої характеристики. Жінка, постраждала внаслідок домашнього насильства може бути будь-якого віку, будь якого соціального статусу: дівчинка-підліток, що страждає від сексуальних переслідувань свого вітчима; старенька бабуся, від якої онук забирає останні засоби існування – пенсію; жінка, яку постійно принижують її чоловік. Домашнє насильство – це умисні дії негативного характеру, які вчиняються у сімейних стосунках членом сім'ї, кровним родичом, або між людьми яких пов'язують емоційні, шлюбні, інтимні стосунки.

3. З'ясовано причини та наслідки домашнього насильства над жінками. Основними причинами домашнього насильства є: алкоголізм або наркотична залежність когось із членів родини, жорстоке поводження у дитинстві, неправильна модель сім'ї і її наслідування, безкарність за вчинені злочини,

невизнання насильства, як глобальної проблеми у суспільстві, бажання самоствердитися за рахунок жертви, яка є слабшою. Наслідками домашнього насильства є загроза життю людини через отримані травми під час побиття, порушення психічного здоров'я жертви, зростання злочинності й бродяжництва, успадкування дітьми неналежної поведінки, внаслідок чого «ланцюг» насилля неможливо розірвати.

4. Ознайомлено з міжнародним досвідом подолання домашнього насильства та охарактеризувати проблеми в Україні щодо насильства в сім'ї. Визначено, що домашнє насилля – проблема не лише сучасного суспільства, вона була є і буде актуальною для дослідження ще багато років, поки не налагодиться система захисту жінок-жертв, які зазнали домашнього насилля. Система запобігання насиллю є не зовсім досконалою і значною перешкодою у запобіганні насильству є законодавство. Усунення вітчизняних положень і заміна їх на нові, актуальніші та більш суворі до порушників, усунення колізій в законодавстві, підвищення вимог до правоохоронних органів, що застосовують Закон України «Про попередження насильства в сім'ї», є необхідними для ефективної боротьби з проблемою домашнього насилля над жінками.

5. Проведено опитування жінок-жертв домашнього насильства та представлено результати проведеного дослідження. Емпірично досліджено психологічні особливості жінок-жертв домашнього насилля. Емпіричне дослідження ми проводили впродовж вересня-листопада 2021 р., сформувавши його на гугл-диску, опитування провадили на онлайн-платформі, зокрема на Фейсбуці та Вайбері. У дослідженні взяли участь 62 жінки, які мали досвід домашнього насилля у своєму житті. Для діагностики самосвідомості, самооцінки, самоконтролю жінок-жертв домашнього насилля, був використаний тест «Індивідуально типологічний опитувальник» Людмили Собчик, який містить 91 запитання. Для визначення самоствавлення особистості був використаний тест «Самоствавлення особистості» В.В. Століна та С.Р. Пантелеєва. Усі результати констатувального експерименту представлено у другому розділі нашого дослідження.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бовть О. Віктимна поведінка як психологічна проблема // Соціальна психологія. - 2004. - № 4.
2. Бондаренко О. С. Психологічне насильство як форма домашнього насильства. Правові горизонти. 2019. С. 12-17. URL : https://law-review.sumdu.edu.ua/wp-content/uploads/2019/09/№1629-2019_-12-17.pdf.
3. Бурова С.Н., Янчук О.А. Домашнее насилие в отношении женщин и их жизненные стратегии // Социология: научно-теоретический журнал / Белорусский государственный университет. – 2010. – № 4. – 99–116.
4. Ваньчик, Ю. (2017). Кримінально-правові та адміністративно-правові основи протидії насильству в сім'ї. *Міжнародний досвід протидії домашньому насильству*, 3, 3-88.
5. Влад, С., Хрущ, О. (2019). Неконституційність закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству». *Конституційне право*, 2, 161-173.
6. Гарин І. Стокгольмський синдром. О преступниках и жертвах [Електронний ресурс] / І. Гарин. –: <https://nv.ua/opinion/stokgolmskij-sindrom-o-prestupnikah-i-zhertvah-2013795.html>.
7. Герасименко, Г. (2018). Проблеми реагування правоохоронних органів на домашнє насильство крізь призму громадської думки. *Науковий вісник Інституту демографії та соціальних досліджень ім. М.В. Птухи Національної академії наук України. Серія: Демографія. Соціальна економіка*, 1, 43-57.
8. Голіна, В. (2018). Запобігання та протидія домашньому насильству: стан і перспективи його подолання в Україні. *Науковий вісник Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого. Серія: Кримінологія*, 8, 40-43.
9. Грозовський, І. (2019). Світовий досвід запобігання домашньому насильству. *Науковий вісник Інституту права імені Володимира Сташиса Класичного приватного університету. Психологічні науки*, 4, 1-179.

10. Дудоров, О., Хавронюк, М. (2019), *Відповідальність за домашнє насильство і насильство за ознакою статі*. Київ: Ваїте.
11. Захарчук, Г. (2018). *Соціальна профілактика насильства в сім'ї та жорстокого поводження з дітьми*. Київ.
12. Захожа В. А. Фізичне насильство щодо жінок у сім'ї// Науковізаписки. Соціологічні науки. – К., 2001.- том 18.
13. Кальницька, К. (2014). Соціально-психологічні технології роботи насильства з жінками - жертвами насильства в сім'ї та чоловіками – кривдниками. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія : Психологічні науки* 2, 123-128.
14. Конвенція Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами. URL : <https://rm.coe.int/1680462546>.
15. Косенко, С. (2015). Насильство в сім'ї, його види та мотиви. *Наукові записки [Національної академії внутрішніх справ]*, 1, 164-167.
16. Лесько, Н. (2016). *Загальна характеристика статусу суб'єктів попередження насильства в сім'ї*. Київ.
17. Лесько, Н. (2018). Правовий статус спеціалізованих установ для жертв насильства в сім'ї. Вдосконалення правового механізму захисту прав і свобод людини і громадянина в умовах євроінтеграції. Матеріали Всеукраїнської конференції, Львів, 27 березня (с. 337-340). Львів: Сполом.
18. Лісова, М. (2015). *Попередження та протидія насильства в сім'ї*. Київ: "Інформаційний збірник".
19. Максимова, Н., Мілютіна, К. (2018). Соціально-психологічні аспекти проблеми насильства. 4, 203.
20. Миронюк, Т. (2019). Запобігання домашньому насильству в Україні. *Вісник Національної академії внутрішніх справ*, 1, 23-51.
21. Мінченко, С., Попов, Г., Гладун, О., Штанько, С. Новели законодавства про запобігання та протидію домашньому насильству (2019). *Матеріали міжнародного круглого столу. Київ, 27 вересня 2019 року (с. 184)*. Київ.

22. Мустафаєв Г. Чому постраждали не йдуть від кривдників? [Електронний ресурс] / Геннадій Мустафаєв. – 2019. – Режим доступу до ресурсу: <https://nonviolence.ed-era.com/why-not-leave>.

23. Нестерчук В. В. Домашнє насильство над жінками як об'єкт соціальної роботи. *Духовність особистості: методологія, теорія і практика*. Т. 92. № 5 (2019). URL : <https://doi.org/10.33216/2220-6310-2019-92-5-172-183>. С. 172-183.

24. Парамонова О. Стокгольмський синдром: як не стати жертвою? [Електронний ресурс] / Олександра Парамонова. – 2020. – Режим доступу до ресурсу: <https://loyer.com.ua/uk/stokgolmskyj-syndrom-yak-ne-staty-zhertvoyu/>.

25. Попова, О. (2014). *Насильство в сім'ї*. Харків.

26. Психологічні детермінанти домашнього насильства над жінками: наукова стаття / Шиделко А.В К.: Актуальні проблеми психології / Г.С.Костюк, 2018.

27. Розірви коло. URL : <https://rozirvykolo.org/vidi-nasilstva/>.

28. Сахно, С., Брагінець, В. (2018). *Насильство над жінками в сім'ї*. Донецьк: Приазовський державний технічний університет.

29. Соціальні та юридично-психологічні аспекти домашнього насильства: наукова стаття / Зінсу О. І. – м. Київ.

30. Соціально-психологічні характеристики жінок-жертв сімейного насильства: наукова стаття / Кальницька К.О К: Юність науки – 2016: Соціально-економічні та гуманітарні аспекти розвитку суспільства / Чернігівський національний технологічний університет, 2016.

31. Степаненко, О. (2019). Систематичність як ознака домашнього насильства. URL: <http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/11010/STEPANENKO%20O%20V.pdf?sequence=1&isAllowed>

32. Топольницька, О. (2018). Запобігання та протидія насильству. Київ.

33. Шаповал, І. (2016). Насильство в сім'ї як суспільне явище. *Науковий вісник Національного авіаційного університету. Серія : Педагогіка. Соціальна робота*, 4, 483-485.

34. Юрків Я. Сутність та зміст соціального феномену «насильство в сім'ї». *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Педагогіка. Соціальна робота.* 2013. Вип. 27. С. 234-237. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvuuped_2013_27_79.

35. Яхязде, Е. (2013). Насильство в сім'ї: міжнародний досвід та сучасні проблеми в Україні. *Вісник дніпропетровського університету імені альфреда нобеля. Юридичні науки*, 2, 120-125.

ДОДАТКИ

Додаток А

Анкета-опитувальник «Домашнє насилля над жінками»

Дорогі дівчата, жінки, просимо Вас відповісти на означені запитання. Ваші відповіді допоможуть у магістерському дослідженні з проблеми домашнього насильства над жінками. Опитування є анонімним. Дякуємо за участь!

Будь ласка, вкажіть наступні дані:

Вік _____

Сімейний стан _____

1. Вкажіть ваш рівень освіти

- а) середня (школа)
- б) середня-спеціальна (ПТНЗ, ВПУ)
- в) неповна/незакінчена вища
- г) вища (бакалавр, спеціаліст, магістр)
- д) науковий ступінь (кандидат/доктор наук)

2. Де Ви проживаєте?

- а) у селі
- б) у великому місті
- в) у селищі міського типу

3. Оцініть рівень матеріального добробуту у вашій сім'ї

- а) ледь вистачає на їжу
- б) вистачає на їжу і на найнеобхідніше
- в) достатньо для життя
- г) можу дозволити собі дорогі покупки

4. Чи залежні Ви фінансово від когось із членів сім'ї?

- а) так
- б) ні

5. Чи є у вас стабільне місце роботи?

- а) так
- б) ні
- в) декретна відпустка; пенсія тощо

6. Яке із видів насилля мало місце у Вашому житті?

- а) психологічно-емоційне

- б) фізичне
- в) економічне
- г) сексуальне

7. Чи вчиняли над вами насильство у дитинстві?

- а) так
- б) ні

8. Кого із ваших рідних ви можете назвати кривдником?

- а) тата
- б) чоловіка
- в) брата
- г) свій варіант _____

9. У випадку здійснення над Вами будь-якого виду насилля (психологічно-емоційного, фізичного, сексуального, економічного) – куди ви звернетесь?

- а) до правоохоронних органів
- б) до родичів
- в) до священника
- г) до психолога
- г) ні до кого

10. На Вашу думку, що є причиною виникнення домашнього насилля над жінкою?

- а) алкогольна/наркотична залежність партнера
- б) важке травмуюче дитинство кривдника
- в) бажання самоствердження, підвищення самооцінки за рахунок жертви

11. Чому жінки терплять та замовчують про вчинене насилля над ними?

- а) через думку «що скажуть інші?»
- б) через те, що жінки слабкі особистості
- в) через страх перед тираном
- г) через те, що не знають куди звернутися за допомогою

12. Чи відомий Вам номер безкоштовної національної «гарячої» лінії з попередження домашнього насилля?

- а) так
- б) ні

Додаток Б

Аналіз анкетування «Домашнє насилля над жінками»

№	Питання	Варіанти відповідей	Відповіді	Відсотки
1	Будь ласка, вкажіть Ваш вік	а) 20-30р.	43	69,3%
		б) 30-40р.	12	19,3%
		в) 40-50р.	6	9,8%
		г) 50-70р.	1	1,6%
2	Будь ласка, вкажіть Ваш сімейний стан	а) одружена	39	62,9%
		б) не одружена	17	27,4%
		в) у стосунках	4	6,5%
		г) розлучена	2	3,2%
3	Вкажіть Ваш рівень освіти	а) середня (школа)	2	3,2%
		б) середня-спеціальна(ПТНЗ, ВПУ)	6	9,7%
		в) неповна/незакінчена вища	10	16,1%
		г) вища (бакалавр, спеціаліст, магістр)	44	71%
		д) науковий ступінь(кандидат/доктор наук)	0	0%
4	Де Ви проживаєте?	А) у селі	26	41,9%
		б) у великому місті	30	48,4%
		в) у селищі міського типу	6	9,7%
5	Оцініть рівень матеріального добробуту у вашій сім'ї	а) ледь вистачає на їжу	0	0%
		б) вистачає на їжу та на найнеобхідніше	16	25,8%
		в) достатньо для життя	37	59,7%
		г) можу дозволити собі дорогі покупки	9	14,5%
6	Чи залежні Ви фінансово від когось із членів сім'ї?	а) так	32	51,6%
		б) ні	30	48,4%
7	Чи є у вас стабільне місце роботи?	А) так	32	51,6%
		б) ні	17	27,4%
		в) декретна відпустка, пенсія, тощо	13	21%
		А) психологічно-емоційне	39	62,9%

8	Яке із видів насилля мало місце у Вашому житті?	б) фізичне	13	21%
		в) економічне	8	12,9%
		г) сексуальне	2	3,2%
9	Чи вчиняли над Вами насильство у дитинстві?	А) так	29	46,8%
		б) ні	33	53,2%
10	Кого із Ваших рідних Ви можете назвати кривдником?	А) тато	20	32,3%
		б) чоловік	20	32,3%
		в) брат	5	8,1%
		г) мама	10	16,1%
		д) однокласники	3	4,8%
		е) вітчим	1	1,6%
11	У випадку здійснення над Вами будь-якого виду насилля, куди Ви звернетесь?	А) до правоохоронних органів	8	12,9%
		б) до родичів	15	24,2%
		в) до священника	1	1,6
		г) до психолога	7	11,3%
		д) ні до кого	31	50%
12	На Вашу думку, що є причиною виникнення домашнього насилля над жінкою?	А)алкогольна/наркотична залежність партнера	25	40,3%
		б) важке, травмуюче дитинство кривдника	4	6,5%
		в) бажання самоствердження, підвищення самооцінки за рахунок жертви	33	53,2%
13	Чому жінки терплять та замовчують про вчинене насилля над ними?	А) через думку «що скажуть інші?»	23	37,1%
		б) через те, що жінки слабкі особистості	2	3,2%
		в) через страх перед тираном	18	29%
		г) через те, що не знають куди звернутися за допомогою	19	30,6%
14	Чи відомий Вам номер безкоштовної національної «гарячої» лінії з попередження домашнього насилля?	А) так	9	14,5%
		Б) ні	53	85,5%

Кореляційна матриця

	A	B	C	D	E	F
1		БРЕХНЯ	АГРАВАЦІЯ	ЕКСТРАВЕРСІЯ	СПОНТАННІСТЬ	АГРЕСИВНІСТЬ
2	БРЕХНЯ	1				
3	АГРАВАЦІЯ	0,12346	1			
4	ЕКСТРАВЕРСІЯ	-0,04809	0,0325449	1		
5	СПОНТАННІСТЬ	0,09383	0,06202778	0,044538214	1	
6	АГРЕСИВНІСТЬ	0,32346	0,223463	-0,048093442	0,093826189	1
7	РИГІДНІСТЬ	-0,13564	-0,1165748	-0,150200063	0,059004643	-0,135639013
8	ІНТРОВЕРСІЯ	0,10837	-0,0607939	0,015862097	-0,109850159	0,108368869
9	СЕНЗИТИВНІСТ	0,14139	0,11359185	0,129595942	-0,020121198	0,141386993
10	ТРИВОЖНІСТЬ	0,02183	0,09420674	-0,129493229	-0,021947396	0,021825148
11	ЛАБІЛЬНІСТЬ	0,08917	0,09867807	-0,169603212	-0,109526569	0,089171403
12	САМОПОВАГА	-0,0366	-0,1118768	-0,17874875	-0,181374654	-0,366038342
13	АУТОСИМПАТІЯ	-0,08982	0,1606915	-0,018616048	-0,160511721	-0,089822597
14	ОЧІКУВАНЕ СТА	0,3127	-0,0922572	-0,027151744	-0,078879959	-0,10270319
15	САМОЗАЦІКАВЛ	-0,04703	-0,1098646	0,049382595	0,156408883	0,250272679
16	САМОВПЕВНЕН	-0,2547	0,02911546	0,04726349	0,009260619	-0,047031269
17	СТАВЛЕННЯ ІНІ	-0,35898	-0,0610422	-0,058805348	0,211050689	-0,195898479
18	САМОПРИЙНЯТ	-0,08021	-0,0572235	0,117684346	-0,226525584	-0,080213457
19	САМОКЕРУВАН	-0,15405	-0,1174341	0,195262557	-0,123212044	-0,154049361
20	САМОЗВИНУВА	-0,02756	-0,1026669	0,028603781	-0,035716787	0,275606545
21	САМОІНТЕРЕС	0,24377	0,02033607	0,002213363	0,058555795	0,243773467
22	САМОРОЗУМІН	0,08353	-0,0915176	-0,00568691	-0,133869633	0,083534412
23						
24						
25						

Зведена кореляційна таблиця

	А	В	С	Д	Е	Ф	Г	Н	І	Ј	К
1		БРХНЯ	АГРАВАЦІЯ	ЕКСТРАВЕРС	СПОНТАННІ	АГРЕСИВНІС	РИГДНІСТЬ	ІНТРОВЕРСІЯ	СЕНЗИТИВН	ТРИВОЖНІС	ЛАБІЛЬНІС
2	Д1	5	3	5	4	5	3	4	4	4	3
3	Д2	4	4	4	5	4	4	5	5	5	4
4	Д3	7	5	3	4	7	5	4	6	4	5
5	Д4	5	6	4	3	5	3	3	4	3	3
6	Д5	4	2	5	5	4	4	4	3	4	4
7	Д6	7	3	2	6	7	5	5	4	5	5
8	Д7	6	4	3	5	6	6	2	5	6	6
9	Д8	3	5	4	4	3	5	3	3	7	4
10	Д9	4	3	5	3	4	4	4	4	6	4
11	Д10	5	5	6	4	5	3	5	5	5	6
12	Д11	6	6	7	5	6	5	6	4	4	4
13	Д12	3	4	5	4	3	4	5	4	3	3
14	Д13	5	4	4	3	5	5	4	3	4	4
15	Д14	7	3	5	5	7	6	3	4	5	5
16	Д15	5	4	6	4	5	4	4	4	6	6
17	Д16	3	2	5	3	3	5	5	6	5	4
18	Д17	6	3	4	4	6	4	6	5	4	3
19	Д18	4	4	5	5	4	3	4	6	3	4
20	Д19	5	5	6	6	5	4	5	7	4	5
21	Д20	7	4	4	5	7	5	4	6	5	3
22	Д21	3	5	3	4	3	6	3	4	6	4
23	Д22	7	4	2	3	7	5	4	5	7	6
24	Д23	5	3	3	3	5	4	5	4	4	5
25	Д24	4	2	4	4	4	5	6	3	5	4
26	Д25	3	3	5	5	3	4	4	4	4	3
27	Д26	5	3	6	6	5	5	3	5	3	4
28	Д27	5	4	5	4	5	6	4	6	4	5
29	Д28	6	5	4	4	6	4	5	7	5	4
30	Д29	4	4	3	3	4	5	6	6	4	3
31	Д30	6	3	5	4	6	6	5	5	3	4
32	Д31	5	4	4	5	5	5	4	4	4	5
33	Д32	7	5	6	6	7	4	3	5	5	3
34	Д33	4	4	7	5	4	5	2	6	4	3
35	Д34	6	3	5	4	6	4	3	4	3	3
36	Д35	8	4	4	3	8	3	4	5	4	3
37	Д36	6	3	3	4	6	4	5	4	5	4
38	Д37	5	3	5	5	5	5	6	5	6	3
39	Д38	4	3	6	4	4	4	4	6	5	4
40	Д39	6	4	5	4	6	3	5	7	4	5
41	Д40	4	3	4	3	4	4	3	6	3	6
42	Д41	5	4	4	4	5	5	4	5	4	5
43	Д42	6	5	4	5	6	6	5	4	5	4
44	Д43	7	5	5	6	7	4	4	5	6	3
45	Д44	4	3	6	4	4	5	3	3	5	4
46	Д45	7	4	4	3	7	3	4	4	4	5
47	Д46	6	5	5	3	6	4	5	5	3	6
48	Д47	8	3	6	4	8	5	6	6	4	5
49	Д48	5	4	4	5	5	6	3	5	3	4
50	Д49	6	4	5	6	6	3	4	4	4	3
51	Д50	7	5	6	4	7	4	5	3	5	4
52	Д51	5	4	5	3	5	5	5	4	6	3
53	Д52	4	3	4	5	4	6	3	5	4	4
54	Д53	6	5	4	5	6	4	4	6	5	5
55	Д54	5	4	3	6	5	5	5	4	4	4
56	Д55	4	3	5	4	4	4	3	5	5	3
57	Д56	3	5	4	4	3	5	4	4	6	4
58	Д57	3	3	3	5	3	6	5	5	3	5
59	Д58	6	5	2	6	6	3	3	4	4	4
60	Д59	4	3	3	6	4	4	4	3	5	5
61	Д60	6	4	4	5	6	5	5	4	6	6
62	Д61	4	5	5	4	4	5	5	5	4	7
63	Д62	5	4	4	3	5	6	3	5	5	5

L	M	N	O	P	Q	R	S	T	U	V
САМОПОВА	АУТОСИМП.	ОЧІКУВАНЕ	САМОЗАЦІК	САМОВПЕВІ	СТАВЛЕННЯ	САМОПРИЙ	САМОКЕРУЄ	САМОЗВИН'	САМОІНТЕР'	САМОРОЗУМ
8	3	6	8	5	8	9	4	7	8	5
8	5	7	9	5	9	8	3	8	7	5
9	6	8	6	6	6	5	3	9	6	1
10	7	4	3	7	7	6	6	6	8	5
8	8	6	6	8	8	7	7	4	9	4
7	4	7	7	6	5	5	5	5	9	8
10	5	8	8	7	6	6	6	5	8	9
11	6	4	7	9	9	8	4	6	7	7
8	8	5	6	4	4	9	5	7	6	6
7	9	6	7	3	5	6	8	8	7	8
6	4	5	8	7	4	9	8	4	8	6
7	5	6	5	8	7	5	9	7	6	7
8	4	7	6	6	6	8	6	8	7	5
9	6	7	4	7	8	7	5	9	8	6
7	7	5	5	8	5	4	4	6	5	7
8	5	8	6	6	6	7	6	5	6	8
10	6	9	7	7	7	8	7	4	7	9
13	8	9	5	8	8	5	4	9	4	4
6	7	4	8	8	4	6	5	8	5	5
7	6	6	7	9	5	9	8	8	6	6
8	5	7	6	8	9	8	7	3	8	7
10	8	5	5	4	3	7	8	3	9	8
9	6	8	6	8	3	6	8	6	3	4
8	3	7	8	9	8	5	6	7	3	4
8	3	5	9	7	7	8	7	5	5	5
8	4	6	5	8	6	9	9	6	6	6
7	6	8	2	9	5	4	8	6	7	9
8	5	6	3	9	6	5	7	3	8	8
9	7	8	4	5	9	3	5	8	9	7
10	8	7	7	6	5	6	6	7	6	6
8	9	8	6	4	4	7	5	6	5	5
7	6	7	5	5	8	4	7	3	6	4
8	5	6	8	7	9	5	8	4	7	7
7	3	5	9	8	7	6	9	5	8	8
9	4	6	3	6	6	7	4	6	5	6
8	5	7	3	3	9	8	5	5	9	7
11	6	8	2	3	9	5	6	6	8	8
13	7	7	9	4	3	5	7	8	7	4
7	8	6	8	7	5	7	8	7	6	5
8	9	8	7	8	4	8	9	6	3	6
9	7	7	6	9	6	9	3	5	4	7
7	8	8	4	6	7	6	4	5	5	6
8	6	7	6	5	8	7	5	6	5	5
9	5	6	7	4	6	8	6	4	7	9
9	7	8	8	8	5	5	7	5	6	7
8	7	9	7	7	4	6	4	6	5	6
10	5	3	5	8	8	7	5	7	9	7
8	6	5	6	6	4	4	5	8	8	8
8	7	4	7	9	5	5	4	4	7	5
7	5	5	4	6	6	6	5	3	9	6
9	6	6	5	6	6	9	8	5	5	7
7	7	7	7	7	5	3	8	6	3	3
10	6	4	8	8	8	4	8	7	6	2
8	6	7	6	6	9	5	7	8	7	5
8	5	8	5	7	9	6	6	9	8	6
9	8	6	8	5	7	8	9	3	4	4
8	8	8	9	6	8	7	5	4	5	3
10	5	10	6	6	6	5	3	5	6	7
8	4	8	7	7	7	4	5	6	7	8
8	3	9	8	3	8	6	2	7	6	9
7	6	11	7	7	6	8	4	7	6	6
9	7	13	8	8	7	7	5	8	5	7

АПРОБАЦІЯ

Участь у Міжнародній науково-практичній конференції

CERTIFICATE

is awarded to

Shymko Liudmila

for being an active participant in
II International Scientific and Practical Conference
**“INNOVATIONS AND PROSPECTS
OF WORLD SCIENCE”**

24 Hours of Participation

(0,8 ECTS credits)

VANCOUVER

6-8 October 2021

sci-conf.com.ua

